

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Samuel Gridley Howe a Laura Bridgmanová – jejich přínos pro
vzdělávání hluchoslepých**

Samuel Gridley Howe and Laura Bridgman – their impact on the education of
the dead-blind

Anna Březinová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Monika Mužáková, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: B SPPG 2

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „Samuel Gridley Howe a Laura Bridgmanová – jejich přínos pro vzdělávání hluchoslepých“ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 14. dubna 2024

Poděkování

Mé největší poděkování patří vedoucí práce doc. Monice Mužákové za trpělivost a ochotu při vypracovávání této bakalářské práce, cenné rady a pečlivé připomínky.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se věnuje dvěma osobnostem – prvnímu řediteli Perkinsova institutu pro nevidomé v Bostonu, Samuelu Gridleyemu Howeovi (1801–1876), a jeho žákyni Lauře Bridgmanové (1829–1889), která ve dvou letech přišla o zrak i sluch. Úvodní část práce vymezuje hluchoslepotu, její příčiny a důsledky, věnuje se také pomůckám osob s hluchoslepotou a komunikačním systémům, které lze uplatnit při dorozumívání s osobami s hluchoslepotou. V této části práce je zmíněna také historie vzdělávání žáků s touto duální vadou. Ve druhé části je pomocí primárních pramenů i sekundární literatury charakterizován jednak život Samuela Gridleyho Howea a Laury Bridgmanové, tak i metody a formy učení, které Howe při vzdělávání žákyně s hluchoslepotou použil. Dále se věnuje vzniku Perkinsova institutu, prvnímu ústavu pro vzdělávání osob se zrakovým postižením na území USA a historickému kontextu, kdy v 18. století byly v Evropě i v českých zemích podobné školy pro žáky s postižením zakládány. Závěrečná část popisuje, jakým způsobem se Laura Bridgmanová učila číst, psát a komunikovat se světem pomocí taktilních metod, v kontextu současných trendů ve vzdělávání osob s hluchoslepotou.

KLÍČOVÁ SLOVA

hluchoslepotu, Samuel Gridley Howe, Laura Bridgmanová, vzdělávání hluchoslepých, Perkinsův institut

ABSTRACT

This bachelor's thesis is devoted to two personalities – the first director of the Perkins Institute for the Blind in Boston, Samuel Gridley Howe (1801–1876), and his student Laura Bridgman (1829–1889), who lost her sight and hearing at the age of two. The introductory part of the thesis defines deafblindness, its causes and consequences, it also deals with aids for people with deafblindness and communication systems that can be used to communicate with people with deafblindness. In this part of the thesis, the history of education of pupils with this dual defect is also mentioned. In the second part, with the help of primary sources and secondary literature, the life of Samuel Gridley Howe and Laura Bridgman is characterized, and the methods and forms of learning that Howe used in the education of a student with deafblindness. It focuses on the establishment of the Perkins Institute, the first institute for the education of visually impaired people in the USA, and the historical context, when similar schools for pupils with disabilities in Europe and in the Czech lands there were already established, from the end of the 18th century. The final part describes how Laura Bridgman learned to read, write and communicate with the world using tactile methods, in the context of current trends in the education of people with deafblindness.

KEYWORDS

deafblindness, Samuel Gridley Howe, Laura Bridgman, education of the deafblind, Perkins Institute

Obsah

Úvod	7
1 Vzdělávání osob s hluchoslepotou	9
1.1 Hluchoslepota	9
1.1.1 Klasifikace hluchoslepoty a její důsledky	10
1.1.2 Etiologie hluchoslepoty	11
1.1.3 Pomůcky pro osoby s hluchoslepotou	12
1.1.4 Komunikace lidí s hluchoslepotou	13
1.2 Historie vzdělávání žáků s hluchoslepotou	16
1.2.1 Člověk s hluchoslepotou před Laurou Bridgmanovou	16
1.2.2 Hluchoslepota ve 20. století	18
1.2.3 Vzdělávání žáků s hluchoslepotou na území Čech.....	18
2 Samuel Gridley Howe	21
2.1 Mládí.....	21
2.2 Vznik Perkinsova institutu	21
2.2.1 Historický kontext vzniku škol pro jedince s postižením.....	21
2.2.2 Perkinsův institut	23
2.3 Zakládání dalších škol a konec života	26
2.4 Perkinsův institut v současnosti.....	28
3 Laura Bridgmanová a její výuka	29
3.1 Dětství.....	29
3.2 Přijetí do Perkinsova institutu.....	29
3.3 Dospívání.....	32
3.4 Dospělost	33
3.5 Výuka Laury Bridgmanové	34

3.5.1	Metody a oblasti výuky Laury Bridgmanové v kontextu současné situace vzdělávání žáků s hluchoslepotou	37
	Závěr.....	45
	Seznam použitých informačních zdrojů	47
	Seznam obrázků.....	52

Úvod

„Někdy mi připadalo, že je jako člověk osamělý a bezmocný v hluboké, temné, nehybné jámě, a že jsem spouštěl šňůru a visel s ní v naději, že ji najde; a že se ho nakonec náhodou zmocní a přilnouc k němu bude vytažena na denní světlo a do lidské společnosti,“ (Howe, 1875, s. 103).

Lidé s hluchoslepotou jsou, v rámci oboru speciální pedagogiky, poměrně málopočetnou cílovou skupinou. Vidina života ve tmě a tichu je pro člověka bez smyslového omezení víceméně nepředstavitelná, o to nepředstavitelnější jsou pak možnosti a způsoby, jak lze děti nebo dospělé s hluchoslepotou vzdělávat.

Dnes, v časech moderních technologií, lékařského pokroku, neomezeného přístupu k internetu a umělé inteligence, se dokážeme s mnohými překážkami v životě lidí s postižením vyrovnat. Můžeme jednoduše najít někoho s podobnými zkušenostmi a poradit se. První úspěšné pokusy o vzdělávání osob s touto těžkou duální vadou jsou však již přes 200 let staré. Tehdy lidé o oboru speciální pedagogiky nic nevěděli. Poznání o jednotlivých typech postižení bylo velmi omezené, poznatky z psychologie kusé, ale přesto se našli tací, kteří se nevzdávali a dokázali zdánlivě nemožné.

Cílem této práce je představit osobnost Samuela Gridleyho Howea (1801–1876) a jeho žákyně Laury Bridgmanové (1829–1889) a zhodnotit jejich přínos pro vzdělávání lidí s hluchoslepotou. Tato práce chce zároveň odpovědět na otázku, jaký byl přínos Perkinsova institutu, jehož byl Howe ředitelem, pro následující generace osob s touto duální vadou. V práci chce autorka také prozkoumat, jaké metody vzdělávání použité již při výuce Laury Bridgmanové jsou dodnes při vzdělávání žáků s hluchoslepotou využívány.

V první kapitole autorka práce představí hluchoslepotu jako svébytné postižení, které ovlivňuje člověka v celé jeho osobnosti, klasifikaci hluchoslepoty a také možnosti komunikace osob s hluchoslepotou. Následně zachytí osobnost a život Samuela Gridleyho Howea a kontext, ve kterém vznikla v Bostonu škola pro osoby se zrakovým postižením – Perkinsův institut. V poslední kapitole se bude věnovat Howeově žákyni Lauře Bridgmanové, jejímu životu, ale především jejímu vzdělávání, metodám a oblastem, které u ní byly rozvíjeny a na které byl kladen důraz.

V práci autorka vyjde jak z monografií, tak zejména z původních pramenů, hlavně z výročních zpráv Perkinsova institutu, ze zpráv učitelů a z dobových novinových článků.

1 Vzdělávání osob s hluchoslepotou

1.1 Hluchoslepotá

Hluchoslepotá je jedním z nejtěžších postižení. Zrak samotný poskytuje člověku 70–80 % informací o světě (Novohradská, 2009). Sluch je velmi důležitý distanční smysl (Langer, 2014). Ztráta nebo těžké postižení jednoho z těchto smyslů tak má závažné důsledky pro běžné denní činnosti, mezilidskou komunikaci, prostorovou orientaci a vůbec život osoby jako takové (Pellant et al., 2013). Ztráta nebo těžké postižení obou smyslů tedy „*není pouhým součtem obou faktorů, ale představuje speciální formu omezení*“ (Ludíková, 2000a, s. 11).

Definice hluchoslepoty není napříč státy nijak sjednocena. V České republice můžeme hluchoslepotu definovat z hlediska paradigmatu lékařského a funkčního. Lékařská definice vyčísluje ztráty jednotlivých smyslů, ale nijak nepokrývá dopady na běžný život daného jedince, které mohou být individuální (Ludíková, 2000a). Polská definice říká, že „*hluchoslepý je ten jedinec, jehož visus lépe korigovaného oka není větší než 1/10 anebo zorné pole není větší než 30 stupňů, a zároveň mu jeho sluchové schopnosti umožňují přijímat podněty stejné nebo silnější než 40 dB v pásmu mluvené řeči, to je od 250 do 4000 Hz,*“ (Langrová, 1998b, online). V České republice najdeme lékařskou definici hluchoslepoty v zákoně č. 155/1998 Sb.: „*Za hluchoslepe se pro účely tohoto zákona považují osoby se souběžným postižením sluchu a zraku různého stupně, typu a doby vzniku, u nichž rozsah a charakter souběžného sluchového a zrakového postižení neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluvené řeči, nebo neumožňuje plnohodnotnou komunikaci mluvenou řečí.*“

O funkční definici se opírají zejména odborníci v severských státech: „*Hluchoslepotá je jedinečné postižení. Hluchoslepotá, kombinace sluchového a zrakového postižení, omezuje aktivity a zabraňuje plnohodnotnému zapojení se do společnosti v takové míře, že požaduje po společnosti kompenzaci prostřednictvím technologií a/nebo zajištěním odborných služeb a úprav prostředí,*“ (LORM, 2015, online).

Podle odhadů připadá v České republice na 100 000 obyvatel asi 40 osob s hluchoslepotou, mělo by zde tedy žít asi 4 000 lidí s tímto zdravotním postižením (Pokorný, 2014). Jiné zdroje uvádějí odlišné prevalence: „*V závislosti na heterogenitě kritérií pro posuzování*

závažnosti současného postižení obou smyslů uvádí Dammeyer prevalenci vrozené hluchoslepoty ve Skandinávii 1:29 000, naproti tomu v USA, kde žilo v roce 2007 přibližně 310 milionů obyvatel, byl počet hluchoslepých dětí odhadován na 10 000 a celkový počet všech hluchoslepých jedinců na 70 000. Počet hluchoslepých je odhadován v České republice kolem 1500–2000. LORM v současné době eviduje okolo 200 členů a na 350 hluchoslepých klientů,“ (Pellant et al., 2013, s. 112). Většina osob s hluchoslepotou je v seniorském věku (Špičková, 2022).

Pokud uvážíme prostředky, možnosti podpory a vzdělávání, které máme k dispozici dnes, tak je těžko představitelné, že první hluchoslepotou osobou, které se dostalo formálního vzdělání (uměla psát, číst, počítat a vzdělávala se v dalších předmětech), byla na začátku 19. století Laura Bridgmanová (McGinnity, 2004), která je také předmětem této bakalářské práce.

1.1.1 Klasifikace hluchoslepoty a její důsledky

Skupina lidí s hluchoslepotou je velmi heterogenní a důsledky tohoto postižení jsou u každého člověka jiné. Existuje velký rozdíl v možnostech a fungování u lidí s vrozenou a získanou hluchoslepotou. Vliv může mít navíc i doba získání postižení, která může být u každého ze smyslů jiná (nejprve člověk ztratí zrak, poté teprve sluch, nebo je tomu naopak, případně dojde ke ztrátě zároveň). Nejtěžší formou je samozřejmě úplná ztráta zraku a sluchu, tato kombinace se vyskytuje u cca 8 % osob s tímto postižením.

Klasifikovat skupinu osob s hluchoslepotou můžeme několika způsoby:

- Podle stupně postižení:
  - „*slabozraký nedoslýchavý* – osoba se zbytky zraku a sluchu,
  - *nevidomý nedoslýchavý* – osoba se zbytky sluchu s totální či praktickou slepotou,
  - *slabozraký neslyšící* – osoba se zbytky zraku s totální či praktickou hluchotou,
  - *prakticky hluchoslepý* – osoba s minimálními zbytky zraku a sluchu,
  - *totálně hluchoslepý* – osoba totálně nevidomá a neslyšící,“ (LORM, 2007, s. 2).

- Podle způsobu, jakým osoby s hluchoslepotou komunikují:
  - osoby využívající slovní formu řeči – nemusí jít nutně o hlasitou mluvenou řeč,
  - osoby využívající znakovou formu řeči,
  - osoby, které ani jednu z forem řeči neovládají (Ludíková, 2000a).

V každém případě hluchoslepotu omezuje člověka ve všech oblastech jeho života – způsobuje mu potíže při komunikaci, prostorové orientaci a samostatném pohybu, při sebeobsluze a běžných denních činnostech. Člověk s hluchoslepotou má omezené možnosti plnohodnotného zapojení se do společnosti, problém s uplatněním se na otevřeném trhu práce apod.

1.1.2 Etiologie hluchoslepoty

Příčiny hluchoslepoty mohou být velmi rozmanité a v mnoha případech nemusí být etiologie ani příliš jasná. Někdy je hluchoslepotu jedním z dominantních příznaků nějakého syndromu či onemocnění, v jiných případech to tak není (Souralová, 2023a). Za nejčastější příčiny tohoto duálního postižení jsou považovány tyto:

Usherův syndrom

Jedná se o závažné genetické onemocnění, které postihuje oba smysly. Sluch je postižen již od narození, zrakové postižení se přidává až později (během dětství, dospívání nebo v dospělosti). Zrakové postižení je u Usherova syndromu progresivní a nelze ho léčit. Ročně se v České republice narodí průměrně 4 děti právě s tímto syndromem (Pěčová, 2018).

Vrozený/kongenitální syndrom zarděnek

Těž nazývaný jako „*Greggův syndrom*“. Zarděnky jsou virové onemocnění. Pokud je žena prodělá v prvním trimestru těhotenství, je velmi pravděpodobné, že dojde buď k potratu, nebo se rozvine právě vrozený zarděnkový syndrom. Podle Zelené (2012) se ovšem „*díky plošnému očkování v dnešní době kongenitální zarděnkový syndrom ve vyvinutých zemích téměř nevyskytuje.*“

CHARGE asociace

Též nazývána „Hallův-Hittnerův syndrom“. Zkratka CHARGE vychází z hlavních popsaných anomálií doprovázejících toto onemocnění:

C – *coloboma* (rozštěpová vada oka),

H – *heart defect* (srdeční vada),

A – *atresia choanae* (nedovyvinutá nosní dírka, která znemožňuje dýchání),

R – *retarded growth and development* (opožděný růst a vývoj),

G – *genital hypoplasia* (neúplný vývoj pohlavních orgánů),

E – *ear anomalies* (anomálie ucha, případně hluchota) (Jiráková, 2014).

Přirozené stárnutí a úrazy

Proces přirozeného stárnutí nebo úrazy mohou vést k hluchoslepotě. Nemusí dojít k úplné ztrátě obou smyslů, ale toto znevýhodnění i tak způsobuje potíže při komunikaci, sebeobsluze, orientaci apod.

Dalšími možnými příčinami jsou např. předčasný porod, virové encefalitidy, cytomegalovirus, kongenitální syfilis, toxoplazmóza, Patauův syndrom, Moebiův syndrom nebo meningitida, (Ludíková, 2000a). „*Národní koalice pro hluchoslepotu, která byla založena 1987 v USA, uvádí jako nejčastější příčinu hluchoslepoty v dětském věku CHARGE syndrom (16 %) a Downův syndrom (8 %)*“, (Pellant, 2013, s. 112).

1.1.3 Pomůcky pro osoby s hluchoslepotou

Pomůckou, se kterou si může veřejnost osobu s hluchoslepotou spojit, je červenobílá hůl. Ta umožňuje jednak pohyb venku, ale také dává okolí signál, že jejím držitelem je právě člověk s hluchoslepotou. Červenobílá hůl byla zavedena až vyhláškou č. 30/2001 Sb. V minulosti osoby s hluchoslepotou používaly bílou hůl, stejně jako nevidomí.

V současné době existuje několik typů pomůcek, které mohou osoby s hluchoslepotou využít a zmírnit tak dopady postižení v běžném životě. Takovou pomůckou mohou být např. sluchadla, tedy individuální elektronický zesilovač zvuku. Lidé s hluchoslepotou

mohou využít i kochleární implantát (Volfová, 2015). Využití pomůcek je nicméně velmi individuální. Záleží na míře a typu postižení.

„Problematika společného postižení orgánů sluchu a zraku je zmíněna ve vyhlášce č. 329/2011 Sb. Podle přílohy této vyhlášky je odůvodněno přiznání příspěvku na zvláštní pomůcku pouze v případě těžké formy hluchoslepoty, kombinovaného těžkého postižení sluchu a zraku, funkčně v rozsahu oboustranné těžké nedoslýchavosti, kterou se rozumí ztráta sluchu v rozsahu 56–69 dB, ztráta slyšení 65–84 % až ztráta sluchu v rozsahu oboustranné hluchoty a ztráta zraku v rozsahu těžké slabozrakosti obou očí, kterou se rozumí zraková ostrost s optimální korekcí v intervalu 3/60 (0,05) – lepší než 1/60 (0,02),“ (Pellant, 2013, s. 113).

1.1.4 Komunikace lidí s hluchoslepotou

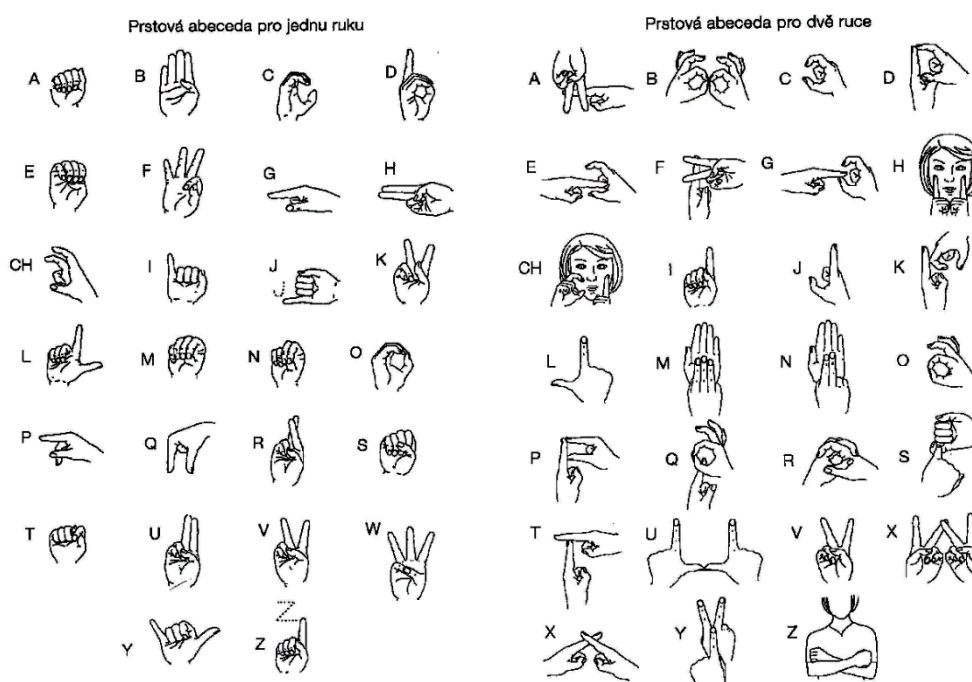
Zákon č. 329/2011 Sb. definuje komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých. Dorozumívací prostředky jsou čistě na volbě osoby s hluchoslepotou: *„Zákon však neřeší volbu nejvhodnějšího dorozumívacího prostředku u dětí. Nespecifikuje povinnosti zákonných zástupců dítěte či možnosti dalšího postupu při zajišťování odpovídající rehabilitace u současně diagnostikované oboustranné ztráty či těžké poruchy sluchu nebo zraku. Vzhledem k velmi úzké problematice a relativně malému počtu hluchoslepých nemocných nemusí být informace foniatra či otiatra a očního lékaře, kteří diagnostikují odděleně jednu z obou vad, postačující,“ (Pellant, 2013, s. 114).*

Mezi komunikační systémy, které může člověk s hluchoslepotou využít patří:

- **český znakový jazyk** – jeho uživateli jsou primárně osoby se sluchovým postižením, odhaduje se, že ho používá 10 000–15 000 osob v České republice. Má vlastní gramatiku a strukturu a nemá nic společného s českým jazykem. *„Český znakový jazyk může být využíván jako komunikační systém hluchoslepých osob v taktilní formě, která spočívá ve vnímání jeho výrazových prostředků prostřednictvím hmatu,“ (Zákon č. 423/2008 Sb.).*

Následující používané komunikační systémy vycházejí z češtiny jako primárního komunikačního jazyka:

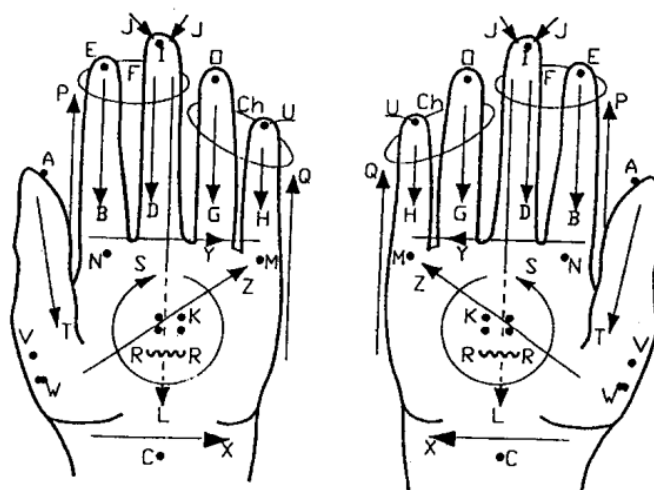
- **znakovaná čeština** – jedná se o umělý systém, který na rozdíl od českého znakového jazyka vychází z gramatiky češtiny, zahrnuje znaky českého znakového jazyka, používá ale i znaky další tak, aby byla neslyšícímu zprostředkována struktura češtiny (Macurová, 1994),
- **prstová abeceda** – různými polohami a postavením prstů jsou vyjadřována písmena, a to buď za pomoci jedné nebo obou rukou,

Obrázek č. 1 – Prstová abeceda pro jednu a pro dvě ruce (LORM, 2007, s. 6).

- **vizualizace mluvené češtiny** – jde o zřetelnou artikulaci jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno odezírání mluveného slova. Osoby s hluchoslepotou mohou tuto metodu využívat, pokud mají zachovány zbytky zraku,
- **písemný záznam mluvené řeči** – je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase. Pro potřeby osob s hluchoslepotou se písemný záznam provádí zvětšeným písmem nebo Braillovým písmem,

- **Lormova abeceda** – jde o komunikaci dotykem. Mluvčí se dotýká dlaně a prstů příjemce. Tento způsob vznikl v 19. století a jeho autorem byl hluchoslepý básník Hieronymus Lorm (1821–1902), který jej používal pro vlastní potřebu,

Obrázek č. 2 – Lormova abeceda (LORM, 2007, s. 8).

- **daktylografika** – stejně jako v případě Lormovy abecedy se využívá komunikace v dlani, mluvčí příjemci vpisuje do dlaně velká tiskací písmena,
- **Braillovo písmo s využitím taktilní formy** – zobrazuje písmena abecedy ustálenými dotyky na dvou prstech jedné ruky nebo více prstech obou rukou příjemce s využitím kódového systému Braillova písma,
- **taktilní odezírání** – jde o vnímání mluvené řeči pomocí percepce vibrací hlasivek mluvčího,
- **vibrační metoda Tadoma** – vnímání mluvené řeči pomocí ohmatávání vibrací hlasivek, pohybů dolní čelisti, rtů a tváří mluvčího. Tato metoda má původ v USA, kde ji vyvinula Sophie Alcornová – jejím cílem bylo, aby žáci dokázali napodobit mluvčího a tím se sami naučili mluvit. V roce 1931 tuto metodu představila i v Perkinsově institutu a až do 50. let 20. století se jednalo o nejrozšířenější metodu, jak naučit osoby s hluchoslepotou mluvit (Koestler, 2004).

K výběru techniky Langrová (1998, s. 28) uvádí, že „v praxi je nutné uvědomit si všechny dominantní, využitelné a skryté komunikační techniky, které by bylo možno uplatnit při vzájemné komunikaci s hluchoslepým, např. s ohledem na jeho progredující vadu.“

1.2 Historie vzdělávání žáků s hluchoslepotou

1.2.1 Člověk s hluchoslepotou před Laurou Bridgmanovou

První zmínky o vzdělávání osob s hluchoslepotou se objevují v 18. století. V roce 1779 francouzský duchovní Deschamps předpokládal, že způsob, jakým naučit hluché, slepé a němé děti komunikovat je vysvětlit jim, že intaktní lidé používají pro komunikaci pohyb jazyka a rtů, a že i ony by měly pohybovat jazykem a rty, pokud něco chtějí sdělit. Navrhoval také, aby se děti s hluchoslepotou dotýkaly mluvních orgánů ostatních, pokud se chtějí dorozumět. Zdůrazňoval přitom důležitost trpělivosti a opakování (Nelson, 2016).

Prvním zaznamenaným člověkem s hluchoslepotou, který získal alespoň nějaké vzdělání, byla Francouzka Victorine Morriseauová (1789–1832). Záhy po narození ztratila sluch a ve 12 letech onemocněla kataraktem, jehož následkem ztratila i zrak (Podhájecká, 2000). Její vzdělání se nicméně zaměřovalo pouze na výuku náboženství. Přibližně ve stejné době zaznamenal filozof Dugald Stewart příběh Skota Jamese Mitchella (1795–1869), který trpěl vrozenou hluchoslepotou. Mitchell se s okolím naučil komunikovat pomocí jednoduchých znaků a údajně uměl jezdit na koni. I přes tyto úspěchy se jeho současníci shodli na tom, že hluchoslepota je jedno z nejtěžších postižení (Cleall, Gust, 2022).

Učitel Laury Bridgmanové, Samuel Gridley Howe, se s prvním člověkem s hluchoslepotou setkal na začátku 30. let 19. století. Během návštěvy v útulku pro hluché v Hartfordu se potkal s Julií Braceovou, v té době jedinou známou osobou s hluchoslepotou v Americe. Tehdy 27letá Braceová komunikovala pouze prostřednictvím primitivních znaků. Poté, co ji navštívil, začal Howe přemýšlet nad možnostmi, jak naučit osoby s hluchoslepotou používat stejnou manuální abecedu, kterou používali v té době osoby s postižením zraku.

Helen Kellerová

Pravděpodobně nejznámější historickou osobou s hluchoslepotou je Helen Kellerová (1880–1968). S tímto postižením jako první člověk dokončila vysokoškolské vzdělání, a to přímo na Harvardově univerzitě. Narodila se v roce 1880, tedy 9 let před smrtí Laury Bridgmanové. O sluch a zrak přišla v 19 měsících. Když jí bylo 6 let, vyšetřil ji Alexandr Graham Bell, jehož zeť v té době řídil Perkinsův institut v Bostonu. Její vzdělatelkou, a také celoživotní souputnicí, se stala Anne Sullivanová (viz kapitola 3.4).

Anne Sullivanová v 5 letech prodělala bakteriální infekci očí, která ji připravila o zrak. Do Perkinsova institutu se dostala v roce 1880. Helenu nejprve učila dva roky u Kellerových doma, později se i s ní vrátila do Perkinsova institutu a ve vzdělávání pokračovaly v Bostonu: „*Annie začala Helence spojovat všechny pojmy se sekvencí abecedních znaků dotekové prstové abecedy (Lormova abeceda) vytukávané do dlaně. Je velmi sporné, zda by s touto metodou uspěla, kdyby Helena nebyla ohluchlá, tj. kdyby neměla kdysi vytvořeny alespoň základy mluvené řeči,*“ (Hrubý, 1999, s. 20). Během několika měsíců se Helen naučila přiřazovat k objektům slova vytlačovaná prstovou abecedou do dlaně, číst věty vytištěné reliéfním písmem a skládat je z předtištěných slov. Naučila se také Braillovou písmo. Mimo to si osvojila i čtení ze rtů – příkládáním prstů na rty a krk mluvčího, zároveň jí byla daná slova vytlačována do dlaně. Po narození sestry se snažila naučit i mluvit, pro nápravu řeči navštěvovala školu Horace Manna pro hluchoněmé v Bostonu. Srozumitelně však nikdy sama nemluvila.

V roce 1900 byla přijata na Radcliffe College na Harvardské univerzitě, kde o čtyři roky později promovala jako bakalář umění. Je autorkou 11 knih, které napsala v Braillově písmu. Helen Kellerová se dožila 88 let (Hrubý, 1999).

I Helen Kellerová byla svým způsobem celebrita, podobně jako před ní Laura Bridgmanová (viz kapitola 3.1). Helenin otec byl redaktorem v novinách a Heleniny úspěchy zveřejňoval. Sama Helen v roce 1901, tedy jako studentka univerzity, při příležitosti stého výročí narození Samuela Gridleyho Howea napsala:

„Doufám, že vyjádříte upřímnou vděčnost těch, kteří vděčí za své vzdělání, své možnosti, své štěstí tomu, kdo otevřel oči slepým a promluvil němými rty.

Sedím zde ve své pracovně, obklopena svými knihami, užívám si sladké a důvěrné společnosti velkých a moudrých a snažím se uvědomit si, jaký by mohl být můj život, kdyby doktor Howe selhal ve velkém úkolu, který mu Bůh svěřil. Kdyby na sebe nevezal odpovědnost za vzdělání Laury Bridgmanové a nevyvedl ji z jámy Acheronu zpět k jejímu lidskému dědictví.

Myslím, že jen ti, kteří unikli té smrti podobné existenci, z níž byla zachráněna Laura Bridgman, si mohou uvědomit, jak izolovaná, jak zahalená temnotou, jak stísněná svou vlastní důležitostí je duše bez myšlenky, víry či naděje. Slova jsou bezmocná, aby popsala

opuštěnost tohoto vězeňského domu nebo radost duše, která je vysvobozena ze zajetí. Když porovnáme potřeby a bezmoc nevidomých předtím, než doktor Howe začal svou práci, s jejich současnou užitečností a nezávislostí, uvědomíme si, že se mezi námi udály velké věci,“ (Keller, 1903, s. 278–279).

1.2.2 Hluchoslepota ve 20. století

Po roce 1900 se v Evropě a Americe zakládaly školy pro žáky s hluchoslepotou, např. Conover Hall ve Spojeném království (1946), škola Zagorsk nedaleko Moskvy (1963) a St. Michielsgestel v Nizozemsku (1962). Ve Spojených státech pokračoval v činnosti Perkinsův institut a vznikly i další ústavy v Michiganu a New Yorku.

Mezi lety 1962 a 1964 se díky pandemii zarděnek narodilo mnoho dětí s hluchoslepotou. Příčinou byl tzv. syndrom vrozených zarděnek. Na rozdíl od Laury Bridgmanové a Helen Kellerové byly tyto děti hluchoslepe již od narození, což vyžadovalo změnu přístupu a výukových metod.

V roce 1980 se začalo proti zarděnkám očkovat. V Americe byl tehdy zaznamenán významný pokles v počtu dětí s hluchoslepotou. V České republice bylo očkování zavedeno v roce 1982 pro 12leté dívky a od roku 1986 pro všechny.

K nárůstu počtu osob s hluchoslepotou došlo opět po roce 1990, pravděpodobně kvůli tomu, že lékaři dokázali zachránit i novorozence s velmi nízkou porodní hmotností a vrozenými vadami (McGinnity, 2004).

1.2.3 Vzdělávání žáků s hluchoslepotou na území Čech

Před rokem 1948 je u nás v kontextu vzdělávání žáků s hluchoslepotou nutno zmínit dvě učitelky – Marii Dominátu Hoňkovou (1887–1955) a Annu Aquinu Sedláčkovou (1877–1950). Domináta Hoňková byla ředitelkou Hradčanského ústavu pro slepé v Praze. Věnovala se tvorbě metodiky čtení a psaní u nevidomých. Také Anna Sedláčková byla nejprve učitelkou a později ředitelkou stejného ústavu. Při práci s osobami se zrakovým postižením se věnovala rozvíjení hmatu: „*Je autorkou adaptace Lormovy prstové abecedy pro hluchoslepe na český jazyk,*“ (Smýkal, 2006, online).

Od roku 1948 u nás neexistovala koncepce ani zařízení pro vzdělávání osob s hluchoslepotou. Lidmi s duální vadou se začala republika zabývat až v roce 1992

(Ludíková, 2000a). Před rokem 1989 podle Ústavodárného Národního shromáždění o základní úpravě jednotného školství (školského zákona) č. 96/1948 Sb. § 13 odst. 4: „*Děti, které podle úředního zjištění nelze vzdělávat pro těžkou nemoc anebo duševní nebo tělesnou vadu, nejsou povinny chodit do školy.*“ Dětem s duální vadou tak byl přístup ke vzdělávání velmi znesnadněn.

V roce 1992 vznikla Společnost pro hluchoslepe LORM: „*Dětem s hluchoslepotou a jejich rodičům byla nejprve poskytována poradenská péče jen na víkendových setkáních v prostorách školy pro sluchově postižené v Olomouci. Další rok již v této škole vznikla experimentální třída pro děti s hluchoslepotou, v Berouně byly přijímány děti s hluchoslepotou do mateřské školy pro děti s více vadami. V současné době se výchově a vzdělávání dětí s hluchoslepotou věnuje Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Olomouci a Dětský domov a mateřská škola speciální v Berouně,*“ (Souralová, 2023, online).

Od roku 1998 platí zákon č. 155/1998 Sb.: *O komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob*. Jeho aktuálně platná verze je z roku 2012.

Sociální služby pro osoby s hluchoslepotou

V současné době poskytuje dospělým lidem s hluchoslepotou sociální služby několik organizací:

- *LORM – Společnost pro hluchoslepe (www.lorm.cz) – mimo jiné vydává čtvrtletník Doteky, který vychází ve zvětšeném černo tisku, v Braillově písmu nebo ve zvukové podobě a lze v něm najít mnoho zajímavých informací vztahujících se k životu hluchoslepých v České republice,*
- *VIA Sdružení hluchoslepých (jajakes@volny.cz),*
- *Klub přátel červenobílé hole o. s. (www.klubpratel.wz.cz),*
- *Tyfloservis, o. p. s. – Multihandicap centrum (www.tyfloservis.cz),*
- *Záblesk – Sdružení rodičů a přátel hluchoslepých dětí (http://zablesk.wz.cz/), jehož cílem je pro jedince s hluchoslepotou zajistit chráněné bydlení,*“ (Souralová, 2023b, online). Vytvořit toto bydlení se organizaci již podařilo.

Základní vzdělávání děti s hluchoslepotou absolvovali v Olomouci, kde pro ně byla zřízena speciální třída, jediná v rámci celé České republiky. Na této škole funguje i speciálně-pedagogické centrum. V posledních letech ovšem žáka s hluchoslepotou ve škole neměli. *„Součástí školy byla od roku 1992 do roku 2012 také třída pro hluchoslepé děti. V současné době není výuka pro nedostatek žáků realizována,“* (Voják, 2024, online). Na základní školu v Olomouci navazovala i škola praktická, dvouletá s oborem „Ruční práce a příprava pokrmů“. Při výuce byla využívána totální komunikace: *„Totální komunikaci lze definovat jako komplexní komunikační systém, který v sobě spojuje všechny použitelné komunikační formy (akustické, vizuální, slovní, neslovní, manuální atd.) k dosažení účinného a obousměrného dorozumívání se sluchově postiženými a mezi nimi navzájem,“* (Krahulcová, 2002).

Děti s hluchoslepotou se mohou vzdělávat i ve školách pro zrakově nebo sluchově postižené, podle toho, které postižení je dominantní (Hrubý, 1999). Například v Ostravě – Porubě speciální školu pro sluchově postižené navštěvuje jedna dívka s hluchoslepotou (Špičková, 2022).

2 Samuel Gridley Howe

2.1 Mládí

Samuel Gridley Howe se narodil 10. listopadu 1801 v Bostonu ve státě Massachusetts. Jeho otec byl podnikatel, vlastnil lodě a také podnikal v provaznictví (obchodoval s konopím a vyráběl různé provazy). Howe (pravděpodobně chvíli) navštěvoval latinskou školu v Bostonu, kde se mu dostalo poměrně krutého zacházení – vzpomínal, že ho ředitel jednou shodil ze schodů a sám nazýval tuto školní docházku jako „školní uvěznění“ (Trent, 2012).

Protože jeho otec nebyl příznivcem Harvardské univerzity, nedovolil ani jednomu ze svých synů, aby na ní studovali. Místo toho zapsal Samuela na Brown University, kterou dokončil v roce 1821. Poté pokračoval ve studiích na Harvard Medical School, kde promoval v roce 1824. Po studiích se vydal, po vzoru Lorda Byrona, do Řecka, kde právě probíhala Řecká osvobozenecská válka, a vstoupil do tamní armády jako chirurg. Po návratu v roce 1827 pokračoval v dalším vzdělávání v Paříži, kde se věnoval studiu medicíny.

2.2 Vznik Perkinsova institutu

2.2.1 Historický kontext vzniku škol pro jedince s postižením

S nástupem renesance a osvícenství docházelo ke změně přemýšlení o potřebách a možnostech osob s postižením. Postižení přestává být chápáno jako trest Boží, ale jako stav, který má příčinu a k jejímuž zkoumání může docházet díky vědeckému pokroku: „*Ve většině evropských států i v Severní Americe vedly v průběhu 18. století osvícenské myšlenky o právu člověka na svobodu, sebeurčení a lidskou individualitu, o zásadě rovnosti všech lidí, spolu s novými socialistickými směry 19. století, i ke změně pohledu na člověka se zdravotním postižením,*“ (Mužáková, 2004, s. 22). V době osvícenství také začínají vznikat první specializované ústavy a instituce, byť ještě nevzniká speciální pedagogika jako obor (Mrázová, 2017).

V Evropě vznikají první ústavy pro osoby s postižením již na konci 18. století. V roce 1770 vznikl v Paříži Ústav pro hluchoněmé¹, založen byl abbém Charlesem Michelem de

---

¹ Do 15. století všeobecně převažoval názor o nevzdělavatelosti neslyšících, protože je nelze naučit řeči. A pokud se nenaučí rozumět řeči, nemohou se účastnit náboženského života, a tím jsou vyřazeni ze společnosti (Mrázová, 2017).

L'Épée (1712–1789). Tamtéž vznikl také v roce 1785 Institut pro mladé slepce (viz podkapitola 2.2.2), šlo o první instituci na světě specializovanou na osoby se zrakovým postižením. Cílem Institutu bylo děti nejen vzdělávat, ale zejména je naučit je manuální práci. Žáci se učili číst pomocí reliéfně vyvýšených písmen. Jeho zakladatel, Valentin Haüy (1745–1822) spolu s Augustinem Zeunem pomohl založit i další ústavy v Berlíně (1806) a Petrohradě (1807). V roce 1819 do francouzského Institutu přišel Louise Braille, který o pět let později dokončil svůj systém písma pro osoby se zrakovým postižením, tzv. Braillovo písmo (viz podkapitola 3.5.1).

Specializované ústavy pro osoby s postižením sluchu vznikaly i v dalších městech a státech, např. ve Velké Británii v Birminghamu (1760), v Lipsku (1778) nebo ve Vídni (1779). Vznikají i další ústavy a školy pro děti se zrakovým postižením, např. ve Velké Británii v Liverpoolu (1791) (Monatová, 1996).

V Americe vznikají školy teprve na začátku 19. století. I zde díky pokroku ve vědě a medicíně, a také díky vzoru z Evropy, začaly probíhat první pokusy o vzdělávání lidí s postižením. Druhým faktorem byla probíhající průmyslová revoluce, která vyžadovala mnoho lidí schopných pracovat v továrnách (De Los Santos, Kupczynski, 2019). Pravděpodobně prvními, kdo se o vzdělávání lidí s postižením v Americe poprvé pokusili, byli Thomas Hoskins a Laurent Clerc v útulku Asylum v Connecticutu. Smyslové postižení se identifikuje jednodušeji než psychické, a proto byli prvními žáky lidé se sluchovým postižením, pro něž v roce 1817 vznikl vzdělávací program, a tím první škola pro žáky se sluchovým postižením na území Spojených států.

Vznik škol pro žáky s postižením na území České republiky

První ústav pro neslyšící vznikl v Praze v roce 1786. Ředitelem se stal Karel Berger (1743–1806). Základem výuky se staly přirozené posunky, se kterými žáci do ústavu přicházeli. Ústav byl původně německý, teprve v roce 1836 se ve výuce prosadila i čeština. Jedním z dalších ředitelů ústavu byl Václav Frost (1814–1865), který při výuce kombinoval znakovou a orální metodu², tzv. „pražskou metodu“ – jde v podstatě o bilingvní vzdělávání

---

² Od 16. století probíhaly pokusy naučit neslyšící mluvit, používána byla prstová abeceda. V 17. století bylo poprvé upozorněno na možnost odezírání, a tím bylo umožněno neslyšícím naučit se nápodobou řeč. V průběhu

žáků s postižením sluchu (Hrubý, 1999). Frost objasňoval použití obou způsobů takto: „*Pomocí řeči posuňkové, mateřské řeči hluchoněmého, jest třeba hluchoněmého ku Bohu vésti, a v poměru k Bohu budiž mu také ponechána. V poměru však k lidem, musí se hluchoněmý jim podříditi a s nimi slovy mluvit. V tomto směru jest pak třeba hluchoněmého pomoci německé metody v praktický svět uváděti,*“ (Hrubý, 1999, s. 123).

„*Z předpisů, vydaných na území Rakouska-Uherska a později samostatného Československa, je možno uvést následující: prvním počinem bylo nařízení dolnorakouské vlády o povinné výchovné péči o slepé děti z 26. listopadu 1818, které vágně doporučovalo možnost přijetí chudých slepých dětí do veřejných škol,*“ (Mužáková, 2004). První ústav pro nevidomé u nás vznikl v roce 1807, byl jím Ústav pro slepé děti na Hradčanech. Stal se tak pátým ústavem pro žáky s postižením zraku na světě. Na tomto místě je nutno podotknout, že Praha měla svou první školu pro nevidomé o celých 21 let dříve než Spojené státy. Ředitelem ústavu se stal v roce 1825 Alois Klár (1763–1833), který později založil i Ústav pro zaopatřování a zaměstnání dospělých slepců v Čechách, protože si velmi dobře uvědomoval, že pokud žák vyrůstá v instituci, která mu poskytne vzdělání i celkové zaopatření, musí mu pak pomoci i v dospělém životě.

Evropa, včetně Prahy, tedy Spojené státy ve vzniku škol pro žáky s postižením předběhla.

2.2.2 Perkinsův institut

Bostonský lékař a Howeův přítel John Dix Fischer již v roce 1826 začal organizovat vznik školy pro slepé na základě podobné školy ve Francii, kterou založil Valentin Haüy (viz podkapitola 2.2.1). Fischer ji pojmenoval *New England Asylum for the Blind* (Azyl pro nevidomé v Nové Anglii) a v roce 1831 pozval Samuela Gridleyho Howea, aby se stal jeho ředitelem.

Howe odcestoval do Francie, aby se s provozem evropských institutů blíže seznámil. Trent (2012, s. 74) popisuje, jak návštěvy probíhaly: „*Viděl metody, aktivity a přístupy, které schvaloval a které potvrdily jeho domněnky o lidské povaze a vzdělávání, ale také metody, které shledal problematickými. Obdivoval například zařízení, která učila slepé žáky řemeslu,*

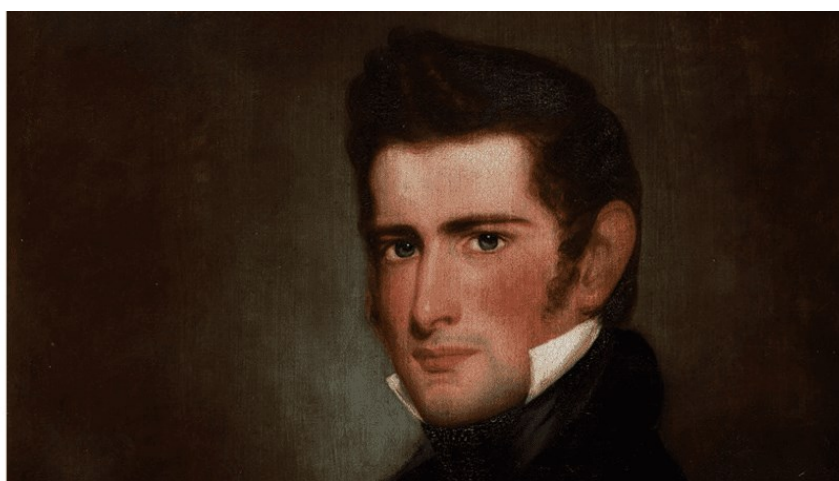
19. století došlo k „souboji“ dvou proudů v rámci výuky neslyšících: 1. francouzská metoda – znaková, manuální, 2. německá – orální. Orální metoda pak v roce 1880 nadlouho zvítězila, neslyšícím tedy nebylo umožňováno znakovat (Monatová, 1996).

třeba košíkářství, výrobě matrací anebo košťat, a která vzdělávala žáky pro jejich potěšení v hudbě. V Paříži obdivoval školy, které žákům nechávaly prostor pro fyzické aktivity, podporovaly hry a očekávaly, že se žáci seznámí s přírodními předměty na procházkách parkem. Zapůsobilo na něj, že někteří studenti dokázali identifikovat strom nebo rostlinu pouze za pomoci čichu a hmatu.“ Nicméně byl zklamán, že některé školy vůbec praktické dovednosti neučily, věnovaly se pouze akademickému vzdělání a nedbaly na odnaučování zlovyků, např. repetitivní kývání nebo upřené pozorování světla. Howe tyto zlovyky přičítal tomu, že se žáci snažili strhnout pozornost na svoje postižení a káral učitele za to, že s tím nic nedělali.

Howe sám považoval žáky s postižením za rovnocenné a pokládal za nutné je vzdělávat: *„Nevidomé děti nepovažujeme za pouhé předměty dobročinnosti, ale za příslušníky nastupující generace, jejíž nároky na vzdělání na nás jsou ty z nejsilnějších a nelze je zavrhnout z důvodu složitosti nebo nákladů,“* (Howe, 1839, s. 8).

V dubnu roku 1832 přesvědčil dva učitele, Emila Trencheriho z Paříže a Johna Pringla z Edinburghu, aby s ním odjeli do Bostonu. Vzhledem k tomu, že většinu prostředků původně určených na založení ústavu v Bostonu vyčerpal při cestách po Evropě, nastěhoval Howe ústav nejprve do bývalého domu svých rodičů, kde mu vypomáhaly i jeho dvě neprovdané sestry.

Obrázek č. 3 – Samuel Gridley Howe v roce 1833 (Coit, 2022, online).

Po návratu do Bostonu začal Howe vyhledávat pro Perkinsův institut žáky. V prosinci roku 1832 navštěvovalo ústav osm dětí se zrakovým postižením.

Howe ve škole nenechával žáky, kteří se nedokázali nic naučit. Pokud žák neprojevil během několika měsíců žádný pokrok, poslal ho domů: „*Škola je místo pro přípravu na svět, ne místo, které lidem poskytuje úkryt před světem,*“ (Trent, 2012, s. 61). Proto Howe nesouhlasil s názvem Asylum, příliš to připomínalo únik. Jeho cílem bylo učit nevidomé, aby se stali plnoprávními občany jako všichni ostatní – bojoval tedy za změnu názvu na Institut.³

Zároveň ale podporoval začleňování žáků s postižením do běžných škol. Školy pro slepé „*musí přijmout co nejméně žáků je možné; to znamená, musíte odmítnout každého, kdo by se mohl vzdělávat ve škole běžné.*“ (Koestler, 1976, online). Trval také na tom, aby byli žáci z Institutu stále v kontaktu se svými rodinami: „*Pro nevidomé dítě je velmi žádoucí, aby jeho nárok na jeho rodiče, přátele, sousedy nebo jiné spřízněné osoby zůstal zachován. Dělá se to částečně tím, že trváme na tom, aby mu poskytovali oblečení a brali ho domů na prázdniny. Zejména u nevzdělanců naší i cizí populace se zjistilo, že když je nevidomé dítě sejmuto z povinností, nakrmeno a oblečeno a drženo v ústavu, po několika letech se na něj začne dívat jako na cizince, který na ně nemá žádný nárok; zatímco kdyby mu byli povinni opatřovat boty a přijímat ho doma o prázdninách, vztah by se rozrostl a posílil. Je proto v zájmu dětí, abychom jednali, a tedy trváme na tom, že rodiče, nebo, pokud rodiče chybí, příbuzní, nebo ti, kteří ani příbuzné nemají, tak nejbližší okolí, ve kterém se narodily, bude za ně zodpovědné,*“ (Howe, Social Service Review, s. 294).

A co je důležité, Howe v žáky s postižením věřil. V roce 1837 do výroční zprávy poznamenal: „*Když říkáme, že mnozí z našich žáků jsou na svůj věk dobří školáci, nemyslíme tím pouze to, že jsou dobří ve srovnání s ostatními nevidomými dětmi, ale že jsou ve znalostech zcela rovnocenní chlapcům a dívkám svého věku v běžných školách. Ale tak jako v běžných školách existují děti bystré a předčasně vyspělé a zároveň tupí hlupáci, tak i mezi slepými jsou někteří velmi inteligentní a zdatní, jiní jsou velmi hloupí a téměř imbecilní. Zkušenosti naší školy zkrátka dokazují (je-li třeba nějakých důkazů), že původní schopnost intelektu je u nevidomých a vidících dětí úplně stejná. Jejich intelekt však nelze rozvinout běžnými způsoby vzdělávání a naše instituce je založena na poskytování zvláštních*

---

³ K přejmenování nakonec došlo v roce 1839, od té doby nesla instituce název *Perkins Institution and Massachusetts Asylum for the Blind* (Perkinsův institut a massachusettský azyl pro nevidomé). Název dostal Institut po plukovníkovi Thomasi Handasydovi Perkinsovi, který Institut finančně podporoval a daroval mu také svůj dům (Trent, 2012).

vyučovacích procesů,“ (Howe, 1837, s. 5). V roce 1841 napsal bývalému žákovi v dopise: „Věřím, že přijde čas, kdy slepí lidé budou zastávat odpovědná místa radních, soudců, duchovních učitelů atd., ale nebudeme předbíhat – pojďme pracovat společně a věřme, že naše úsilí bude korunováno úspěchem,“ (Trent, 2012, s. 61).

Howe také dbal na to, aby jeho žáci nebyli odkázáni na milodary. V rámci Perinsova institutu byl otevřen obchod, kde byly prodávány košťata a kartáče, matrace a rohožky a také poskytovány služby (např. oprava polštářů a matrací). V obchodě pracovalo okolo pětadvaceti lidí (Trent, 2012).

2.3 Zakládání dalších škol a konec života

Během dalších let založil Howe školy pro slepé také ve státech Virginie, Ohio, Tennessee a Kentucky. V pozdějších letech založil školu pro žáky s mentálním postižením⁴ (1848) a se sluchovým postižením (1867).

Howe se také aktivně zasazoval o ukončení otroctví.⁵ Během občanské války byl členem Americké vyšetřovací komise pro osvobozené muže (American Freedmen's Inquiry Commission) v rámci jejíhož působení cestoval jak na jih, tak do Kanady a zjišťoval stav osvobozených otroků. Zároveň také působil ve zdravotnické komisi, která měl za úkol zlepšovat hygienu ve vojenských táborech, a tím zamezit šíření nakažlivých nemocí. Na konci války se angažoval i v Úřadu pro propuštěné otroky, který zajišťoval propuštěným otrokům pomoc v nalezení práce, ubytování, zajištění jídla apod. (Trent, 2012).

Po konci války se Howe vrátil do Perkinsova institutu. Byl znepokojený dopady institucionálního života na studenty, proto vymyslel a chystal se zavést systém malých rodinných buněk, ve kterých mohli studenti žít („*cottage system*“, z *angl. cottage – chata*). Předpokládal, že by tento systém pomohl minimalizovat institucionalizaci studentů. Zavedení systému by si ale vyžádalo změnu lokality, stávající totiž neposkytovala dostatek prostoru pro jeho vybudování. Howe ale nechtěl přesídlit na venkov – bylo pro něj zásadní,

---

⁴ Tato škola původně sdílela budovu s Perkinsovým institutem pro slepé. Howe však brzy zjistil, že žáci s postižením zraku se pohoršují nad sdílením školy s žáky s mentálním postižením. Laura Bridgmanová ve svém deníku vyjádřila naději, že studenti s mentální retardací do Institutu ve skutečnosti nepřijdou, a strach, že pokud ano, budou mít „naše pokoje... [a] za pár dní dostanou také náš pěkný obyvací pokoj“. (Smith, Anton, 1997).

⁵ Životní počínání Samuela Gridleyho Howea bylo ovlivněno také jeho politickými názory a politickým aktivismem. Není však cílem této práce se jím věnovat podrobněji.

aby byli studenti blízko centra města, jednak kvůli snazšímu pohybu (polní cesty na venkově nebyly podle něj pro pohyb studentů se zrakovým postižením vhodné, městské chodníky byly bezpečnější), tak kvůli dostupnosti kostelů různých konfesí.⁶

Jak již bylo zmíněno, pozemek kolem stávajícího institutu nebyl dostačující. Howe tedy zajistil výstavbu chatek pouze pro dívky. Došlo k ní v roce 1870. Chlapci zůstali pohromadě v hlavní budově.

Plné implementace svého „rodinného“ systému péče se již Howe nedožil. Zemřel 9. ledna 1876 v Bostonu ve věku 74 let. V čele Perkinsova institutu ho nahradil Michael Anagnos⁷ (1837–1906). Jeho přítel, doktor Edward Everett Hale, po Howeově smrti napsal: *„Ptáte se na jeho epitaf. Je to velmi jednoduchý epitaf. Našel idioty klábosící, vysmívané a zesměšňované každým vesnickým bláznem, a učinil je veselými a šťastnými. Našel šílence zavřené ve svých ubohých celách, nešťastné, hladovějící, studené a umírající, a učinil je šťastnými, nadějeplnými a statečnými. Našel slepce sedět ve tmě a učinil je šťastnými na slunci Boží lásky.“*

Samuel Gridley Howe byl v mnoha ohledech a názorech pokrokový muž – téměř celý život zasvětil pomoci znevýhodněným skupinám obyvatel. Aktivně vystupoval proti otroctví, bojoval za emancipaci a důstojné podmínky osvobozených otroků. Celý svůj život řídil Perkinsův institut a napomohl tak rozvoji péče o osoby se smyslovým nebo mentálním postižením. Ve svých záznamech o řízení Institutu nebo o pokroku svých svěřenců, hlavně Laury Bridgmanové, byl až vědecky přesný a opravdu detailní.

Mnoho jeho současníků se ale shoduje, že byl Howe domýšlivý sebestředný muž, až přehnaně přesvědčený o své pravdě. Byl velmi náročný na své podřízené a poměrně nekompromisní, pokud s ním někdo nesouhlasil (Gitter, 2001). Bránil dřívějšímu zavedení Braillova písma ve Spojených státech a striktně prosazoval orální metodu výuky. Žáky

---

⁶ Na tomto místě autorka připomene, že jak Hradčanský ústav, tak Klárův ústav sídlily v nejužším centru Prahy, na Hradčanech a Malé Straně.

⁷ Zajímavostí je, že Michael Anagnos byl řeckého původu. Samuel Gridley Howe ho poznal při své druhé cestě do Řecka v 60. letech 18. století a zaměstnal o 36 let mladšího muže jako svého tajemníka. Když se Howe vrátil do USA, Anagnos ho následoval. Mimo jiné působil jako soukromý učitel v rodině S. G. Howea a v roce 1870 si vzal za ženu Howeovu dceru (Trent, 2012).

v Institutu učil anglicky a v mnoha případech u nich nepodporoval přirozenější znakový jazyk. I přes to všechno zůstává jistě progresivní a inspirující osobností 19. století.

2.4 Perkinsův institut v současnosti

Perkinsův institut funguje i v moderní době, pod názvem Perkinsova škola pro slepé. Škola poskytuje svoje služby primárně dětem od narození, resp. od 3 do 22 let. Studují na něm primárně děti se zrakovým postižením, CVI, hluchoslepotou a CHARGE syndromem. Umožňuje také konzultace pro státní školy, které integrují žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, a to mezinárodně. Mimo to se věnuje i seniorům se zrakovým postižením, protože jde o nejrychleji rostoucí cílovou skupinu.

Institut od roku 1912 sídlí ve čtvrti Watertown, v rámci širšího Bostonu. Funguje bez přerušení již 195 let a od začátku bylo cílem zapojit žáky s postižením do společnosti, vytvářet pro ně rovné podmínky ve vzdělávání a umožnit jim co největší nezávislost. Tomuto cíli se věnuje Institut i dnes.

3 Laura Bridgmanová a její výuka

3.1 Dětství

Laura Bridgmanová se narodila 21. prosince 1829 v Hanoveru ve státě New Hampshire jako nejmladší ze tří dcer. Během prvních let života trpěla záchvaty blíže neurčené povahy. Když jí byly dva roky nakazila se spálou. V té době právě začínala mluvit. Když se po několika týdnech zotavila přišla o zrak, sluch, a do jisté míry i o chuť a čich. Později u ní proběhly lékařské zkoušky, zda jí nějaká část sluchu nebo zraku zbyla, ale obě vyšly negativně. Pouze při hodně prudkém slunci si stěžovala na lehké bodání v levém oku (Hall, 1879). Obě její sestry na nákazy spálou zemřely, a sama Laura byla schopná opět začít chodit až po dvou letech zotavování.

Do doby, než se Laura dostala do Perkinsova institutu, s ní komunikovali rodiče primitivními znaky skrze hmat – dotek na hlavě znamenal souhlas, dotek na zádech nesouhlas. Doma se naučila šít, plést a pomáhat s domácností a hospodářstvím, uměla např. prostřít stůl nebo stloutc maslo, (Hall, 1879).

Laura Bridgmanová byla ve své době považována za vzor viktoriánského ženství kvůli své odvaze a inteligenci tváří v tvář vážným výzvám. Některé dívky ji údajně obdivovaly natolik, že svým panenkám vypichovaly oči a pojmenovávaly je „Laura“, zatímco neochotným mladým studentkám bylo připomínáno, aby vždy porovnávali své vlastní úsilí s úsilím malé hluché a slepé dívky, která toho dokázala tolik navzdory svému zdrcujícímu stavu (Freeberg, 1994).

3.2 Přijetí do Perkinsova institutu

Do Perkinsova institutu pro slepé nastoupila v roce 1837, když jí bylo sedm let. Howe se o ní dočetl v novinách a přesvědčil její rodiče, aby ji předali do péče ústavu (Freeberg, 1994). V tu dobu bylo v ústavu okolo 60 dětí. Ve Výroční zprávě, kterou Howe každý rok předkládal, se o ní píše: *„Mezi žáky, kteří do naší školy minulý rok přišli, je jeden, jehož situace z něj činí objekt zvláštního zájmu a živého soucitu; Laura Bridgmanová, velmi hezká, inteligentní a bystrá dívka, osmiletá, je úplně slepá, hluchá, nemá a téměř úplně zbavená čichu a je tomu tak již od dětství. Zde je lidská duše zavřená v temné a tiché cele; všechny cesty k ní jsou uzavřené, kromě té hmatové, a zdálo by se, že to musí být jen prázdnota;*

přesto je aktivní a neustále se snaží nejen komunikovat s vnějšími věcmi, ale také projevit to, co se děje uvnitř ní. Dítě je neustále aktivní; běhá po domě a po schodech nahoru a dolů; dovádí s ostatními dětmi nebo si hraje se svými hračkami; s velkou rychlostí a přesností se obléká a svléká, a u stolu a všude se chová slušně; na dotek zná každého chovance v domě a je velmi milá. Umí šít, plést a zaplétat copánky a je stejně aktivní a zkušená jako všechny ostatní děti. Ale to vše, jakkoli zajímavé, není nic ve srovnání s duševními jevy, které ona prezentuje; má rychlý smysl pro slušnost; smysl pro vlastnictví; láska ke schválení; touha vypadat elegantně a hladce oblečená a přimět ostatní, aby si všimli, že je taková; silný sklon k napodobování natolik, že bude sedět a držet knihu pevně před obličejem v napodobování osob, které čtou. Těžko říci, zda má nějaký smysl pro dobro a zlo a zda ví, jaký čin bude pokárán a jaký schválen, ale je jisté, že si neponechá nic, co by patřilo jinému; nebude jíst jablko nebo kousek koláče, který by mohla najít, pokud nedostane znamení, že to může udělat. Má zjevnou radost z hravého škádlení nebo matení ostatních. Různé stavy její mysli jsou jasně vyznačeny na její tváři, která se mění s nadějí a strachem, potěšením a bolestí, sebeschvalováním a lítostí; a která, když se snaží cokoli prostudovat, předpokládá výraz intenzivní pozornosti a myšlenky,“ (Howe, 1838, s. 9).

Howe tvrdil, že chybějící smyslová zkušenost Laury Bridgmanové umožňuje vidět dětskou duši v původním, čistém stavu, nezatíženou externími vlivy. Navazuje tak na pedagogickou debatu 40. let 19. století, která vznikla v severních státech Spojených států. Reformátoři požadovali větší centralizaci škol a profesionalizaci učitelské profese, zatímco jejich oponenti chtěli zůstat u lokální autonomie (škol i pedagogů). Debata se vedla i o obsahu učiva – zejména o obsahu náboženském. Osobnost Laury Bridgmanové do debaty o podobě vzdělávání nejvíce vtáhla diskuse o tom, zda se člověk rodí jako nezkažená bytost, anebo je už zatěžkán hříchy (Freeberg, 1994).⁸

---

⁸ Howe od začátku věděl, že Laura Bridgmanová není jen další postižené dítě v nouzi, ale „objekt zvláštního zájmu“. Pokud by se mu podařilo naučit ji komunikovat, jistě si uvědomil, jeho práce by měla dalekosáhlé náboženské a filozofické důsledky, které by upoutaly pozornost světa. Po více než století totiž dominovala filozofii teorie Johna Locka, že mysl člověka je „tabula rasa“, prázdný list. Mysl, podle Locka, byla vytvořena zkušenostními „zápisy“ na tuto tabulku. Smysly tedy určovaly hmotný charakter mysli. Avšak když Howe začal komunikovat s Laurou, zjistil, že její mysl není tabula rasa. Popsal její vnitřní život jako duši uvězněnou v těle, které bylo „aktivní a neustále se snažilo nejen komunikovat s vnějšími věcmi, ale také projevit to, co se v ní odehrává,“ (Howe, 1893, s. 9). Howe popsal Laurin vnitřní život, jak jej objevil v jeho přirozeném a nedotčeném stavu, jako bytost nejvyšší morální povahy. Píše, že: „její morální smysl je pozoruhodně akutní;

Lauřin vývoj sledovali filozofové a teologové nejen z Ameriky, ale i z Evropy, protože její případ mohl podpořit teorii, že se člověk opravdu rodí jako morálně „čistá“ osobnost.

Do Perkinsova institutu začaly proudit tisíce turistů, čemuž sám Howe pomáhal tím, že zprávy o Lauřině pokroku přidával do výročních zpráv Institutu (Freeberg, 1994). Tyto zprávy byly následně překládány hned do několika světových jazyků (Hall, 1879). Jedním z návštěvníků ústavu byl i Charles Dickens, který svůj dojem z Laury zahrnul do svého cestopisu Americké poznámky.⁹ V něm popisuje Perkinsův institut: *„Jako většina dalších veřejných institucí stejné třídy stojí míli až dvě za městem, na veselém zdravém místě; je to vzdušná, prostorná, pěkná budova. Je vybudovaná na vršku, kde dohlíží na přístav. Když jsem se zastavil u dveří a uvědomil si, jak čistá a svobodná tahle celá scéna je, [...] otočil jsem se a uviděl slepého chlapce, který svým nevidomým obličejem pozoroval to samé, jako by měl povědomí o té obrovské vzdálenosti; cítil jsem takový smutek, že je to místo tak jasné, a podivné přání, aby bylo kvůli němu o trochu temnější.“* Dickens dále popisuje chod ústavu: *„Děti se v různých místnostech věnovaly svým denním úkolům, kromě těch, které již byly propuštěny, a hrály si. Jako v mnoha institucích, ani zde se nenosí žádná uniforma. [...] V každém koutě budovy byl pořádek, útulno a čisto.“*

Nakonec se Dickens dostává až k Lauře: *„Ta myšlenka mě napadla, když jsem se posadil v jiné místnosti, před dívkou, slepou, hluchou a němou; bez čichu; a skoro bez smyslu chuti: před krásným mladým tvorem se všemi lidskými schopnostmi, nadějí, silou dobra a náklonnosti, uzavřenými v jejím jemném rámečku, a jediným vnějším smyslem – smyslem pro dotek. Byla tam přede mnou; schovaná jakoby v mramorové cele, nepropustné pro jakýkoli paprsek světla nebo částici zvuku; s její ubohou bílou rukou vykukující škvírou ve zdi a kývajícím nějakému dobrému muži o pomoc, aby mohla být probuzena Nesmrtelná duše. Dlouho předtím, než jsem se na ni podíval, přišla pomoc. Její tvář zářila inteligencí a potěšením. Vlasy, spletené vlastníma rukama, měla svázané kolem hlavy, jejíž intelektuální*

---

jen málo dětí je tak laskavých nebo tak úzkostlivě svědomitých, jen málokteré jsou tak citlivé na svá vlastní práva nebo na práva druhých“.

⁹ V českém vydání vyšly Americké poznámky v roce 1951 v nakladatelství Orbis. U obsahu se píše: *„Text „Amerických poznámek“ je zde podán v úplnosti až na třetí kapitolu, která je vynechána. Dickens v ní velmi podrobně a obšírně líčí svou návštěvu v bostonském ústavu pro slepé děti a metodu, jíž jeden z učitelů naučil číst slepé a hluchoněmé děvče.“* Lze se jen dohadovat, proč byla zrovna tato kapitola z českého vydání vynechána. V následujících odstavcích tedy autorka této práce bude citovat z anglického originálu.

schopnosti a vývoj byly krásně vyjádřeny v jejím půvabném obrysu a v širokém otevřeném čele; její šaty, které si sama naaranžovala, byly vzorem úhlednosti a jednoduchosti; dílo, které upletla, leželo vedle ní; její psací kniha ležela na stole, o který se opírala. Z truchlivého zmaru takového zármutku se pomalu zvedla tato jemná, něžná, bezelstná bytost s vděčným srdcem.“ Dickens ji popisuje jako zjevení a na základě jeho zpráv se Lauřina popularita ještě prohloubila. Howe ji předváděl i na veřejných představeních, která se konala vždy v sobotu, kde četla a ukazovala na mapě. Zmiňovaly se o ní dokonce turistické průvodce. (Bourrier, 2009).

Lauřini učitelé nebyli z těchto představení příliš nadšeni, protože Laura si podle nich uvědomovala, že přitahuje mnohem více pozornosti než ostatní žáci ústavu (Freeberg, 2001).

3.3 Dospívání

V roce 1841 opustila Perkinsův institut Lydia Drewová, Lauřina první učitelka. Nahradila ji Mary Swiftová. Laura ztrátu Lydie nesla velmi těžce (Gitter, 2001). Další ztráta ji čekala v roce 1843, kdy se Howe oženil a odjel s novomanželkou na svatební cestu do Evropy, kde strávili celých 15 měsíců. Po návratu Howe ztratil o Lauru zájem, nebo jeho angažovanost alespoň nebyla tak velká, jako tomu bylo před svatbou. Zajímavé je, že Howeova manželka Julie projevovala „*fyzickou nelibost vůči všemu abnormálnímu a defektnímu*“ a „*přirozený odpor ke slepotě a jiným vadám, kterým byla často vystavována*“ (Richards, Howe Elliott, 1915, s. 105). Když se Howe vrátil z Evropy, Laura byla zatvrzelá a nepokojná – Howe toto připisoval metodám Mary Swiftové, která (na rozdíl od Lydie Drewové) používala represivní metody a trestala Lauru za chyby, dokonce ji za údajnou neposlušnost nechala celý den o samotě ve sklepech (Gitter, 2001).

Mary Swiftová po Howeově kritice nakonec v roce 1845 odešla. Laura byla bez vyučujícího několik měsíců. V témže roce se u Laury rozvinula anorexie, vážila v té době 35 kg. K Lauře se nakonec připojila učitelka Sarah Wightová, která ji v létě 1846 doprovodila na návštěvu k rodičům, po které se její zdraví výrazně zlepšilo. I Sarah Wightová nakonec po pěti letech ústav opustila (Gitter, 2001).¹⁰

---

¹⁰ Všechny tři učitelky, Lydia Drewová, Mary Swiftová i Sarah Wightová, opustily ústav, aby se mohly vdát.

Obrázek č. 4 – Laura Bridgmanová a Sarah Wightová (McGinnity, 2004, online).

3.4 Dospělost

Po odchodu Sarah Wightové v roce 1850 skončilo Lauřino formální vzdělání, žádný učitel již na předchozí nenavázal. Ve věku 20 let tak Laura Bridgmanová Institut opustila a vrátila se ke své rodině, nicméně cítila se tam osamělá a prostředí pro ni nebylo dostatečně stimulační – pravděpodobně proto, že neměla možnost vést v prostředí farmářské rodiny tolik konverzace. Nakonec se do Bostonu vrátila.

Po dlouhou dobu si přivydělávala drobné peníze výrobou košíků a jiných drobností (Howe, 1875).

Samuel Gridley Howe a Dorothea Dixová¹¹ pro ni zřídili nadaci, aby mohla zůstat v Perkinsově institutu, ve kterém učila šití a vypomáhala až do své smrti (McGinnity, 2004). Bydlení tehdy sdílela se staršími žačkami institutu. Jednou z jejích spolubydlících byla i Anne Sullivanová, která se kvůli ní naučila používat abecedu do dlaně. Anne Sullivanová se později stala učitelkou Helen Kellerové¹² (Nutting, 1987, též Hrubý, 1999).

---

¹¹ Dorothea Dixová byla zdravotní sestrou a americkou aktivistkou, která se velkou měrou zasloužila o zlepšení podmínek péče o mentálně postižené. Byla také přítelkyní Laury Bridgmanové, s níž si aktivně dopisovala.

¹² I životní příběh Anne Sullivanové je poměrně zajímavý. Anne Sullivanová se narodila do rodiny irských přistěhovalců. Matka jí brzy zemřela, otec se o děti starat nemohl, takže po krátkém pobytu u příbuzných skončila Anne v chudobinci. Tam se setkala s inspektory z Bostonu, kterým se podařilo získat jí místo v Perkinsově institutu. Anne měla problémy přizpůsobit se tamějšímu životu, její sociální původ byl odlišný

Obrázek č. 5 – Laura Bridgmanová v roce 1885¹³ (McGinnity, 2004, online).

Laura Bridgmanová zemřela v Bostonu 24. května 1889 na zápal plic.

3.5 Výuka Laury Bridgmanové

Howe začal výuku Laury tím, že na objekty běžné denní potřeby přilepil papírové štítky vytištěné vyvýšenými písmeny. Poté, co si zapamatovala hmatem tyto symboly, měla za úkol je přiřazovat k daným předmětům (tedy ke lžici přiřadit správný štítek s reliéfním písmem, ke klíči další apod.). Zde nicméně nutno poznamenat, že tato činnost ještě nevyžaduje čtení nebo chápání jazyka jako takového, jde spíš o přiřazování symbolů k předmětům, podobně jako malé dítě se naučí podepsat, ale změř čar v podobě písmen je pro něj spíše obrázkem.

Dalším krokem bylo rozdělit slova na jednotlivá reliéfní písmena, která následně měla Laura přeskládat tak, aby vznikla slova odpovídající daným objektům, kterých se dotýkala. Nejprve Laura skládala písmena pouze mechanicky. Sám Howe tento proces přirovnává k tomu, když se „šikovný pes učí různým trikům“ (Howe, 1841, s. 26). Teprve postupem času, po několika týdnech, které zdánlivě nepřinášely žádný posun nebo výsledky, přišla na to, že by mohla tímto způsobem komunikovat aktivně se svým okolím (Freeberg, 1994).

---

od původu většiny dětí v institutu. Prodělala šest očních operací, teprve poslední jí pomohla částečně získat zrak zpět. Po ukončení studia na Institutu dostala nabídku vyučovat Helen Kellerovou. V roce 1905 se Anne provdala. Helen Kellerová žila s manželi ve společné domácnosti.

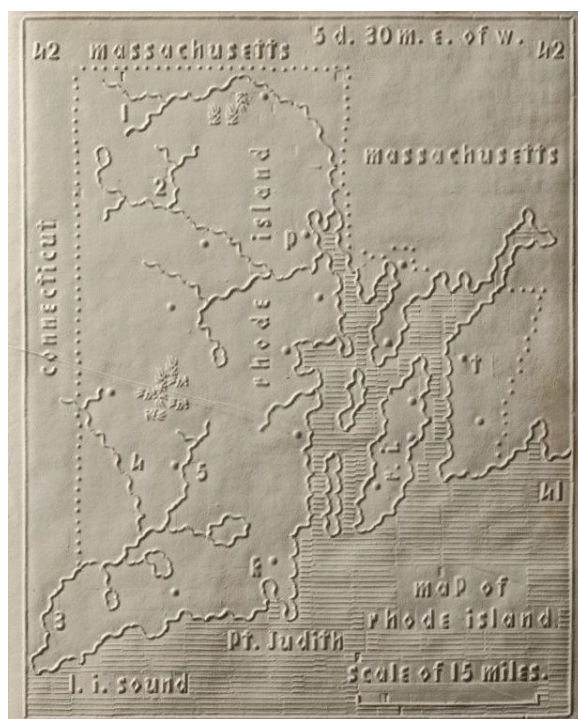
¹³ Laura Bridgmanová si celý život zakrývala oči, zpočátku stuhou, od roku 1870 brýlemi. Bylo to gesto, které bylo považováno za zdvořilost vůči okolí, kterému by mohl být pohled na nevidoucí oči nepříjemný (Gitter, 2001).

Následně přešel Howe z papírových reliéfních písmen na písmena na kovových destičkách. Lauře opatřil větší desku s otvory, do kterých se daly destičky zasouvat a písmena se dala hmatem přečíst. Laura pak z písmen skládala na desku pojmenování objektů, které dostala od učitelů do ruky. Mohla tak rychleji poznávat nové objekty a jejich pojmenování. Písmena na desce byla vždy na začátku výuky seřazena podle abecedy, kterou se Laura naučila a na desce se tak velmi rychle orientovala.

První tři roky věnovali Lauřiní učitelé rozšiřování jejího slovníku. Když jí bylo devět let, Howe předpokládal, že jsou její komunikační schopnosti na úrovni tříletého dítěte. Většinu běžných názvů zvládala snadno, problematické se ukázaly zejména abstraktní součásti jazyka.

Komunikace pomocí vyvýšeného písma nebyla příliš efektivní. Když bylo Lauře 11 let, naučila se komunikovat pomocí prstové abecedy vytlačované do dlaně. Laura se naučila i psát, používala přitom speciální drážkovaný papír. Protože ji nemátla zvuková podoba slov, v angličtině složitá i pro rodilé mluvčí, uměla psát gramaticky bezchybně. V momentě, kdy zvládla psaní i komunikaci prstovou abecedou, přidal Howe k jejímu vzdělání ještě matematiku (sčítání, odčítání, násobení i dělení), nicméně Laura ji ráda neměla.

Co se týče nauky o světě, začala Laura Bridgmanová nejprve poznávat předměty okolo Institutu. Howe využil této příležitosti a kritizoval tehdy užívané učební metody, které spočívaly víceméně v učení nazpaměť a hromadné recitaci. Tvrdil, že tím se dítě naučí pouze slova a učení ho nudí. Všichni v Perkinsově institutu se tak měli vzdělávat přímou interakcí s předměty – využíval k tomu dřevěné modely živočichů a rostlin, reliéfní mapy, speciálně vytištěné vyvýšené notové zápisy.

Obrázek č. 6 – reliéfní mapa (Rumsey, 2012, online)

Postupem času se Lauřina výuka přesunula i do ulic Bostonu, kam se každý den vydávala na procházky se svou učitelkou, která jí popisovala, co se okolo ní nachází a děje. Nejvíce Lauru zajímali živočichové: „*Můžou ptáci studovat?*“; „*Proč mouchy a koně nespí v posteli?*“; „*Jsou koně celí den mrzutí?*“, ptala se (Freeberg, 1994). Laura milovala konverzaci pomocí prstové abecedy a neustále ji vyhledávala.

Když bylo Lauře 13 let, začala se věnovat také zeměpisu, slohu, astronomii a dějepisu. Byť uměla na speciálním globusu ukázat různá místa ve světě, její porozumění světu mimo Perkinsův institut bylo velmi omezené. Uměla odříkat vzdálenost Slunce od Země, ale podívovala se, proč „*tam nemohou lidé dojet na člunech*“. V těchto předmětech se tedy přiblížila k tomu, co sám Howe na vzdělávání kritizoval – učila se pouhá slova zpaměti. Howe tyto předměty zařazoval do jejího kurikula pravděpodobně z toho důvodu, že chtěl, aby se jí i přes její postižení dostalo stejného (rovného) vzdělání jako ostatním intaktním dětem. Jeho demokratické přesvědčení, že na plné vzdělání má nezadatelné právo každý narozený občan, k tomu výrazně přispělo.

Vzdělávání probíhalo v přesně daných hodinových blocích, které byly přerušovány odpočinkem a také fyzickými aktivitami – Laura se učila i plavat a jezdit na koni pod pečlivým dohledem učitelů (Nutting, 1987).

Laura sama to, co se naučila, předávala dál dalším žákům. Asistovala např. u vzdělávání Lucy Reedové, která přišla do Perkinsova institutu na začátku roku 1841. Bylo jí tehdy 14 let. Velmi těžko se adaptovala na ústavní život, její chování bylo poměrně divoké. Laura ji naučila prstovou abecedu do dlaně. Lucy Reedová ale pobyla v Institutu krátce, necelého půl roku.

Dalším Lauřiným spolužákem se stal Oliver Caswell, který ztratil sluch a zrak ve třech letech v době, kdy již používal řeč. I u něj, stejně jako u ostatních, se Howe rozhodl neprohlubovat jejich komunikaci přirozeným znakováním, ale podporovat pouze komunikaci v angličtině prostřednictvím taktilních metod (Howe, 1873). I jemu Laura pomáhala s prstovou abecedou do dlaně, a i když Howe a Laura pracovali na rozšiřování Oliverovy slovní zásoby, Lauřiny úrovně nedosáhl.

3.5.1 Metody a oblasti výuky Laury Bridgmanové v kontextu současné situace vzdělávání žáků s hluchoslepotou

Laura Bridgmanová měla přesně dané časové úseky, kdy se učila, kdy šla na vycházku apod. Její režim byl pravidelný a neměnný. To je jedna ze zásad dodržovaných při výuce dětí s hluchoslepotou dodnes: „*Nutnost dodržování pevného denního režimu a důsledného dodržování stereotypů např. při ranní hygieně, oblékání, přípravy jídla, dokonce i při samotné výuce při získávání a upevňování jednotlivých znalostí a dovedností,*“ zmiňuje Adéla Bilíková, učitelka žáků s hluchoslepotou (Štěřbová a kol, 2006, s. 47).

Jazyk

Howe se rozhodl nepokračovat ve výuce přirozeného znakového jazyka, se kterým Laura Bridgmanová do ústavu přijela, místo toho se rozhodl naučit ji používat znakovanou angličtinu. Howe (1841, s. 25) k výběru těchto metod udává: „*Existují dva způsoby, které lze přijmout; buď pokračovat v budování řeči znaků na základě přirozeného jazyka, které již sama započala; nebo ji naučit čistě libovolný jazyk, který se běžně používá: to znamená dát jí znak pro každou jednotlivou věc nebo jí dát znalost písmen, jejichž kombinací by mohla*

vyjádřit svou představu o existenci a způsobu existence jakékoli věci. První by bylo snadné, ale velmi neúčinné; to druhé se zdálo velmi obtížné, ale pokud bude splněno, velmi účinné; Rozhodl jsem se proto zkusit to druhé.“ Znakovanou angličtinu se naučila Laura v komunikaci zprostředkovávat hmatem. Jakmile se naučila používat všech 26 písmen abecedy pomocí reliéfních písmen spojených s objekty (viz výše), její vzdělavatelé ji naučili abecedu vytlačovanou do dlaně (daktylografika). I tuto metodu najdeme dnes ukotvenou v zákoně č. 155/1998 Sb. jako jeden z komunikačních systémů lidí s postižením sluchu a osob s hluchoslepotou v České republice.

Laura se učila prstovou americkou abecedu. Písmena se tvoří jednou rukou (na rozdíl od některých jiných států, které používají obě ruce) – např. písmeno **a** se tvoří tak, že se všechny prsty kromě palce složí do dlaně, palec ukazuje ven. Písmeno **b** naopak je tvořeno palcem v dlani a ostatní prsty jsou natažené. Dnešní mezinárodní verze prstové abecedy byla schválena na mezinárodním kongresu Světové federace neslyšících v roce 1963 a vychází z americké verze (Potměšil, 1992).

Dle některých pramenů (např. Whateley) Laura vždy používala prstovou abecedu v dlani, dokonce i pokud byla úplně sama – pomocí prstové abecedy tedy přemýšlela. Oproti tomu Hall (1879, s. 228) píše, že *„často sedí sama, zjevně pohroužená do myšlenek, a její emoce se odráží v úsměvech, mračení atd. a bez jakéhokoli pohybu ruky, i někdy je pohyb pozorován. Uvážíme-li, že všechny dojmy nad hmatem, které ostatní vnímají ve formě smyslových představ, musí chápat ona, pokud vůbec, jako obecné pojmy, zdá se pravděpodobné, že její myšlení přesahuje jednotlivé objekty jiného smyslu, aniž by nacházelo znaky nutné jako nástroje myšlení. Tato domněnka je posílena všeobecnou inteligencí, která, jak se zdá, charakterizovala její dětství před zahájením jejího vzdělávání.“*

Co se týče vývoje Lauřina jazyka, resp. angličtiny, nejprve se učila podstatná jména. Když se její slovník rozšířil, začala se učit a slovesa a následně přídavná jména. V ten moment rozuměla jednoduchým větám. Nepoužívala však členy (neurčité *a/an*, ani určitý *the*). V roce 1841 Howe ve své roční zprávě za rok 1840 uvádí: *„Zlepšení je však evidentní díky její lepší znalosti jazyka; a pojetím, které nyní má, o síle slovních druhů, které loni ve svých jednoduchých větách nepoužívala; například zájmen, která začala používat během*

posledních šesti měsíců,“ (Howe, 1841, s. 33). Poprvé v té době začala používat zájmena *já, můj* apod.

Problematické byly také výjimky v gramatických pravidlech. Howe poznamenává: *„Snadno se naučila rozdíl mezi jednotným a množným číslem, ale nějakou dobu se přikláněla k tomu, aby pravidlo přidávání koncovky –s platilo univerzálně. Například na své první lekci měla slova arm-arms, hand-hands, atd.; pak byla požádána, aby vytvořila množné číslo od box, řekla boxs, atd., a na dlouhou dobu by tvořila množné číslo podle obecného pravidla, jako lady ladys, atd.“* (Howe, 1841, s. 34).

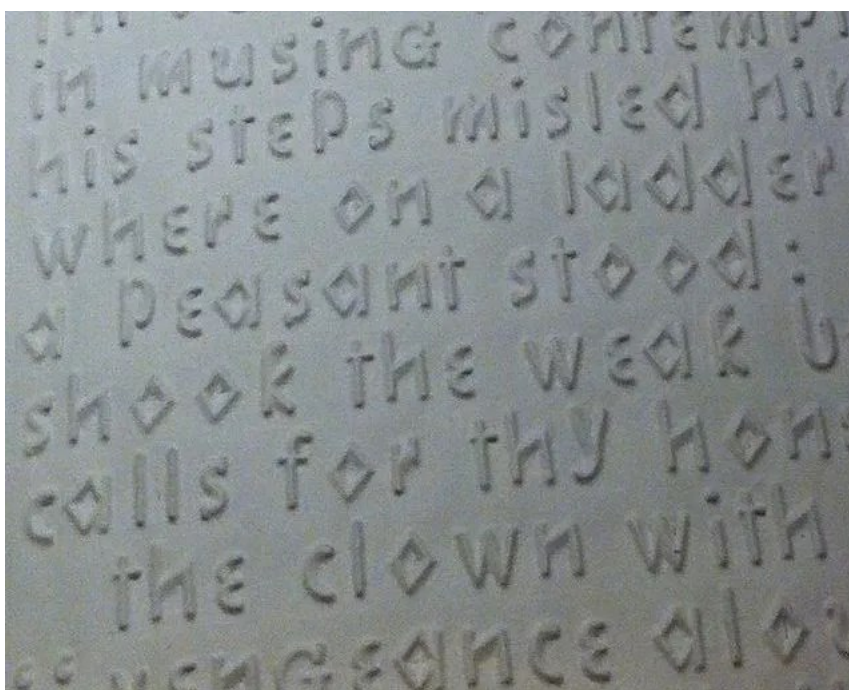
Lauře v každém případě při učení velmi pomáhala její paměť – slovo jí stačilo jednou hmatem poznat, jednou poskládat a pak už si ho v podstatě bez chyby pamatovala (Gitter, 2001).

Čtení a psaní

V roce 1833 Howe v eseji „Vzdělávání slepých“ navrhl knihovnu, která by obsahovala knihy vyrobené speciálně pro osoby se zrakovým postižením. Požadoval zejména vylepšení reliéfního písma, které se používalo v Evropě posledních padesát let. Evropské modely embosovaly latinku v podobě blízké psacímu písmu. Aby byla písmena vůbec hmatem rozlišitelná, musela být tištěna poměrně velká a využívala pouze jednu stranu listu – to vedlo k tomu, že takto tištěné knihy byly velké a nákladné (Stuckey, 2018).

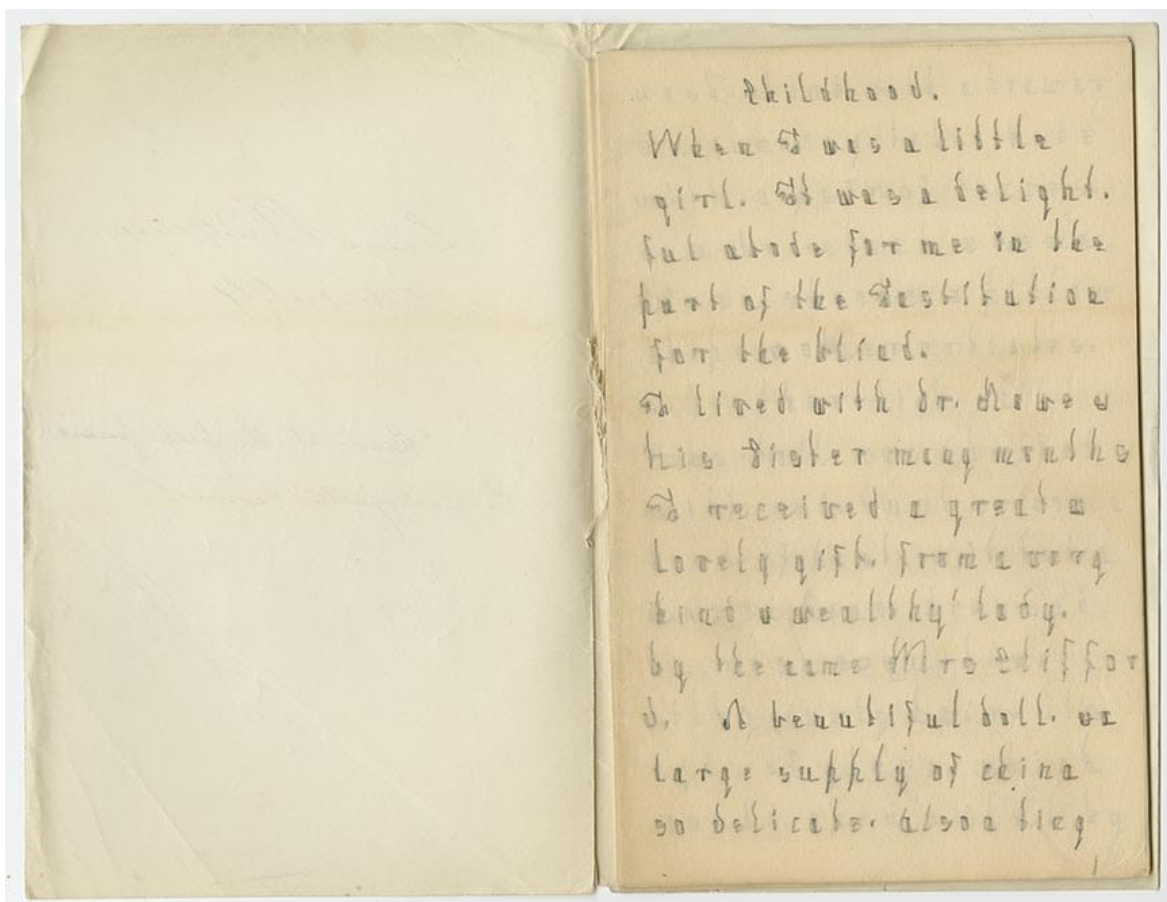
V roce 1827 vyvinul James Gall z Útulku pro slepé v Edinburghu trojúhelníkovou abecedu. Howe sice ocenil, že se díky ní dostalo na jednu stranu více písmen, byly ale těžko rozlišitelné. Nakonec Howe vyvinul vlastní písmo tzv. Boston Line, kterým vytiskl hodně knih. Pro tvorbu Boston Line vyřadil Howe pro zjednodušení z písma všechny kapitálky, část písmen byla hranatá a část oblá, aby byla snáze rozlišitelná (Enerstvedt, 1996, s. 93–94). Pro mnoho uživatelů byla ale některá písmena zmatená a také psaní vyžadovalo speciální nástroje, nebylo tedy příliš pohodlné pro používání.

Obrázek č. 7 – písmo Boston Line (Rylatt, 2023, online)

Laura Brigmanová se učila také psát – používala destičku, která měla na sobě místo linek vytačené drážky. Papír se přitlačil na desku, takže žák jednoduše díky drážkám věděl kudy vést ruku. Na začátek řádku přitiskl ukazováček levé ruky, takže drážka nahoře, dole a prst určovaly, kde bude písmeno. Jakmile žák písmeno napsal, ihned posunul prst levé ruky, tím zakryl právě napsané písmeno, a začínal psát další. Mezi slovy byla vynechána mezera na jeden prst. Takto psané písmo je poměrně hranatého vzhledu, každopádně, tak jako každé jiné psací písmo, je pro lidi se zrakovým postižením nečitelné (McGinnity et al., 2004).

Obrázek č. 8 – Zápis Laury Bridgmanové do jejího deníku, 1885 (McGinnity, 2004, online)

Poprvé bylo Braillovo písmo ve Spojených státech zavedeno v roce 1854, a to školou pro slepé v Missouri. Laura Bridgmanová se v něm tedy nevzdělávala. Důvodem, proč trvalo zavedení Braillova písma tak dlouho, byť oproti Boston Line a dalším bylo mnohem pohodlnější a nevyžadovalo žádné zvláštní nástroje, bylo to, že učitelé bez zrakového postižení se nechtěli učit žádný nový systém a raději využívali abecedu tak, jak ji znají. Howe navíc argumentoval tím, že by byli lidé se zrakovým postižením ještě více izolováni, pokud by používali jiný typ písma (Rylatt, 2023). Teprve v roce 1917 vznikl v USA standard pro Braillovo písmo. Do té doby bylo používání nejednotné. Vedle sebe fungovalo Braillovo písmo, Howem vytvořené písmo Boston Line (na kongresu v roce 1853

shromáždění učitelů nevidomých doporučilo právě výhradní používání bostonského písma) a další systémy.¹⁴

Jakmile si Laura osvojila psaní pomocí desky s drážkami, začala si vést deník a pokračovala v něm i v následujících letech (Farrell, 1956). Když jí bylo 25 let, napsala dokonce vlastní autobiografii, kde vzpomínala na rodiče a domov.

Smyslové vnímání a prostorová orientace

Laura Bridgmanová byla vzdělávána pomocí senzorického tréninku. Rozvíjel ostatní smysly – v jejím případě především hmat, ale i čich, aby lépe rozuměla světu kolem sebe. Co se týče čichu, Lauřin byl poměrně omezený. Často ale voněla k věcem, pravděpodobně ze zvyku.¹⁵

K hmatu Howe v jednom ze svých reportů píše: *„Její hmat se zjevně zlepšil v ostrosti; protože nyní přesněji rozlišuje různé proudění vzduchu nebo vibrace podlahy, než tomu bylo loni. Velmi rychle vnímá, když se otevřou nebo zavřou dveře, i když může sedět na opačné straně místnosti. Vnímá také běhání osob na podlaze,“* (Howe, 1841, s. 32). Pro stimulaci hmatu Howe, potažmo učitelé v Institutu využívali mnoho názorných pomůcek – kostky různých velikostí pomohly zprostředkovat žákům matematické proporce; provázek přilepený na desce umožnil studentům prsty obtahovat a učit se geometrické tvary. I dnes je rozvíjení dalších smyslů jedním z obecných předpokladů práce dítěte s hluchoslepotou: *„Je-*

---

¹⁴ Pro historický kontext – Smýkal (1994) k procesu zavádění Braillova písma u nás uvádí: *„Adaptaci Braillova písma na český jazyk provedli nezávisle na sobě tři čeští tyflopeditelé: J. Malý, učitel Klarova ústavu pro nevidomé v Praze, V. Novák, učitel ústavu v Praze na Hradčanech a J. Schwarz, ředitel ústavu v Brně. Na každém existujícím ústavu v českých zemích vzniká nezávisle na sobě česká abeceda. Spolehlivé informace o situaci v Praze scházejí. Některé jsou tendenční a neprokázané. Přikláním se k tomu, že Malý provedl adaptaci již kolem r. 1873, Novák v r. 1891. Jednoznačnou informaci jsem získal o zavedení české abecedy v Brně. Stalo se tak počátkem září 1880“.*

¹⁵ Naproti tomu Julia Braceová, která také pobyla nějaký čas v Institutu (viz podkapitola 1.2.1) spoléhala na čich velmi. *„Čich Julie Braceové, slepé hluchoněmé, po nějaký čas žákyně v americkém azylu v Hartfordu, je extrémně přesný. Zdá se, že je to smysl, na který se nejvíce spoléhá. Čichá vše, co může přinést do dosahu smyslů; a začala vnímat pachy naprosto necitlivě pro ostatní osoby. Když potká člověka, kterého potkala předtím, okamžitě ho pozná podle pachu jeho ruky nebo rukavice. Pokud je to cizinec, ucítí jeho ruku a dojem je tak silný, že ho může poznat ještě dlouho poté, když ucítí jeho ruku nebo dokonce rukavici, pokud si ji jen sundá. Všechny své známé pozná podle pachu rukou. O kráse jejího smyslu se vyprávějí překvapivé věci. Byla zaměstnána při třídění oblečení žáků poté, co bylo vyndáno z pračky, a dokázala rozlišit oblečení každého kamaráda. Pokud půl tufty cizinců hodí každý svou rukavici do klobouku a tyto jsou promíchány, Julia vezme jednu rukavici, přivoní k ní, pak přivoní ruku každého člověka a neomylně přiřadí každou rukavici jejímu majiteli. Dokonce se říká, že pokud jsou mezi návštěvníky bratr a sestra, Julia dokáže rozeznat jejich rukavice podle určité podobnosti čichu, ale nerozezná jednu od druhé. Zdá se, že to nasvědčuje tomu, že každý má nejen individuální pach, který je mu vlastní, protože má zvláštní konfiguraci nosu nebo brady, ale že kromě toho existuje i rodinný pach, který je dostatečně silný na to, aby byl vnímán, i když individuální zápach není,“* (Howe, 1876, s. 101).

li dítěti poskytnuta včasná odborná péče, je schopno se naučit využívat nejen případné zbytky zraku a sluchu, ale i funkčně využívat zbylé kontaktní smysly pro vzájemnou interakci a následnou komunikaci,“ (Ludíková, 2000b, s. 13).

Potřeba po hmatových vjemech se projevovala u Laury i v chování vůči jejím učitelkám. Laura toužila po dotecích, a tedy neustále se snažila své vychovatele a průvodce objímat, dotýkat se jejich oblečení, šperků i vlasů (Gitter, 2001).

Do jejího rozvrhu byly zařazeny i pravidelné procházky a sportovní cvičení (např. jízda na koni). Procházky napomáhaly orientaci v okolí Institutu, byť se na ně Laura nikdy nevydávala sama, ale vždy v doprovodu. Howe (1837, s. 4) poznamenává obecně k výuce a fyzické aktivitě: *„Velká pozornost je však nyní věnována jejich fyzickému zdraví; a není pochyb o tom, že u dětí, u kterých může být pozornost věnována tímto směrem již od útlého věku, se úmrtnost nevidomých nebude příliš lišit od úmrtnosti vidících lidí. Žáci musí být dokonale čistí; mají k dispozici teplou vodu; jejich spodní a ložní prádlo se často mění; ložnice a školní místnosti jsou velmi dobře větrané; jejich strava je jednoduchá, ale zdravá a dostatečná; jejich hodiny jídla, studia, cvičení a spánku jsou pravidelné; zkrátka, vše se dělá pro podporu zdraví, i když u těch starších se stále musíme potýkat s téměř nepřekonatelným odporem, aby dostatečně cvičili.*“ S tím korespondují i současné trendy ve výuce žáků s hluchoslepotou. *„Zvláště vhodné je doplňovat tělesnou výchovu o aktivity jako jsou plavání, jízda na koních, turistika, sezónní činnosti,*“ (Ludíková, 2000a, s. 59).

Praktické dovednosti a sebeobsluha

Jednou z hlavních součástí vzdělávání žáků s hluchoslepotou dodnes je i sebeobsluha. Laura Bridgmanová přišla do Perkinsova institutu již se získanými dovednostmi, protože uměla šít, háčkovat a celkově se o sebe postarat. Howe (1875) zmiňuje, že pokud se nevěnovala výuce jazyka, čtení, psaní nebo dalším předmětům, učila se zacházet s domácím náčiním jako je koště, utěrka a jehla, šila, pletla, zaplétala copánky, zaměstnávala se jednoduchými domácími pracemi, zametala podlahy, utírala prach z nábytku, stlala postele; postupně se dostala i k náročnějším pracím jako je háčkování apod. Howe doufal, že tyto dovednosti jí umožní úplně se osamostatnit a získat zaměstnání např. jako asistentka hospodyně. Toto se ovšem nenaplnilo.

V knize „*Counsel to Parents of Blind Children*“ (Rady pro rodiče slepých dětí) Howe apeluje na to, aby rodiče podporovali nezávislost dětí s hendikepem: „*Nebraňte svým nevidomým dětem, aby během chvílí, kdy vyrůstají, rozvíjely odvahu, samostatnost, velkorysost a mužnost charakteru přílišnou shovívavostí,*“ (Safford, 2005). Potřebu samostatnosti a nezávislosti u dětí s hluchoslepotou v současnosti zmiňuje i Ludíková (2000a), stejně jako nutnost nácviku sebeobsluhy. „*Nácvik sebeobslužných činností by měl být hlavně orientován na: samostatné oblékání a obouvání, osobní hygienu, stolování, péči o osobní věci a školní pomůcky,*“ (Ludíková, 2000a, s. 59).

Učitelské vzory

Laura Bridgmanová si ke všem svým učitelkám budovala velmi blízký vztah. I to je dnes pro výchovu a vzdělávání dítěte s hluchoslepotou důležité, jak zmiňuje Ludíková (2000b, s. 13): „*Navázání osobního kontaktu a vytvoření důvěrného pouta mezi dítětem a učitelem je nezbytným předpokladem pro vytváření představ o činnostech, předmětech a lidech, je podkladem pro uvědomění si vlastní existence.*“

Lauřini vzdělavatelé také používali různé formy odměn a trestů – pokud Laura odpověděla při výuce správně Howe ji poklepal po hlavě, když se spletla poklepání proběhlo na lokti. Její učitelky Lydia Drewová a Sarah Wightová ji motivovaly především pozitivně, podobně jako Howe. Naproti tomu Mary Swiftová byla odtazitější a používala naopak spíše tresty – pokud se Laura nechovala dle jejího mínění správně trestala ji tím, že s ní nekomunikovala. Laura byla dost často tvrdohlavá a prudká i dle svých deníků Mary Swiftovou několikrát fyzicky napadla, štípala ji do rukou (Gitter, 2001).

Laura Bridgmanová byla bezesporu nadanou a ctižádostivou žákyní, která se i přes závažnou duální vadu dokázala naučit efektivně komunikovat s okolím a prožít život ve společnosti. Samuel Gridley Howe při její výuce položil základy pro vzdělávání osob s hluchoslepotou a jednotlivé principy. Zejména systematické a individuálně přizpůsobené vzdělávání pro rozvoj komunikačních schopností a sebeobsluhy osob s duálním postižením jsou platné dodnes.

Závěr

„Jasně ukazuje, jak cenný je jazyk nejen pro vyjádření myšlenek, ale také protože napomáhá duševnímu rozvoji a procvičuje vyšší intelektuální schopnosti,“ (Howe, 1841, s. 36). Byť jazykem Howe zde pravděpodobně myslí angličtinu, lze na tomto místě zobecnit, že Howeova podpora lidí s postižením, aby se naučili komunikovat s okolím, je i v dnešním světě stále platná. Komunikace a možnost vyjádřit se jsou základními předpoklady života ve společnosti stejně jako možnost projevit svobodnou volbu je zásadní pro život prožitý v souladu se sebou samým.

Bakalářská práce se věnovala osobnostem Samuela Gridleyho Howea a Laury Bridgmanové. Cílem bylo představit jejich život, osobnosti a hlavně metodiku práce, kterou S. G. Howe používal při vzdělávání Laury Bridgmanové. Dokázal tak, že i člověka s hluchoslepotou je možno naučit komunikovat a začlenit ho tak do intaktní společnosti.

Důvodem, proč autorka vybrala právě tyto dvě osobnosti je jejich neznámost v českém prostředí. Většina publikací se jim věnuje pouze okrajově a neexistuje ucelená práce v českém jazyce, která by se těmto osobnostem plně věnovala. Hlavním zdrojem této práce jsou monografie, dobové historické materiály a zejména práce přímo Samuela Gridleyho Howea. Tyto výroční zprávy jsou prvními záznamy o vzdělávání osoby s hluchoslepotou a velmi detailně popisují celý proces učení. Díky nim odhalujeme, jak si dítě s hluchoslepotou osvojuje jazyk, s kterými částmi jazyka má problémy, jak vzdělávání probíhalo, dokonce jaké typy odměn a trestů používali při výuce Laury Bridgmanové její učitelé.

Na tomto místě musím zdůraznit, že digitalizace archivů Perkinsova institutu jsou rozsáhlým a důležitým pramenem, který nastiňuje fungování ústavu v 19. století včetně finančních záležitostí.

Samuel Gridley Howe byl sice progresivní, ne však vždy a ve všem pozitivně oceňovanou osobností 19. století. Stejně tak Laura Bridgmanová byla bystrá a nadaná, ale nebyla vždy ideální poslušnou žákyní. Oba jsou to lidé s kladnými i zápornými vlastnostmi, ale svým způsobem se stali průkopníky ve vzdělávání osob s hluchoslepotou, protože doslova celému světu dokázali, že i člověka s postižením zraku a sluchu vzdělávat lze. Bezpochyby lze říci,

že jejich odhodlání a vytrvalost jsou i v dnešním světě obdivuhodné a inspirativní i pro současné inkluzivní vzdělávání.

Seznam použitých informačních zdrojů

- BOURRIER, Karen, 2009. Reading Laura Bridgman: Literacy and Disability in Dickens's "American Notes." *Dickens Studies Annual*. Roč. 40, č. 1, s. 37–60.
- CLEALL, Esme, a GUST, Onni, 2022. Disability as a problem of humanity in Scottish enlightenment thought. *Historical Journal*. Roč. 65, č. 2, s. 328–348. ISSN 0018-246X
- COLLINS, M. T., 1995. History of Deaf-Blind Education. *Journal of Visual Impairment & Blindness*. Roč. 89, č. 3, s. 210–212.
- DICKENS, Charles, 2001. *American Notes*. Penguin Classics. ISBN 0140436499.
- ENERSTVEDT, Regi Theodor, 1996. *Legacy of the Past*. Oslo: Forlaget Nord-Press.
- FARRELL, Gabriel, 1956. *The Story of Blindness*. Harvard University Press.
- FREEBERG, Ernest, 1994. "More Important than a Rabble of Common Kings": Dr. Howe's Education of Laura Bridgman. *History of Education Quarterly*. Roč. 34, č. 3, s. 305–327.
- FREEBERG, Ernest, 2001. *The education of Laura Bridgman: first deaf and blind person to learn language*. Cambridge, Mas.: Harvard University Press. ISBN 06-740-0589-9.
- GITTER, Elisabeth, 2001. *The imprisoned guest: Samuel Howe and Laura Bridgman, the original deaf-blind girl*. New York: Farrar, Straus and Giroux. ISBN 03-741-1738-1.
- HALL, Stanley, 1879. Laura Bridgman. *American Annals of the Deaf and Dumb*. Roč. 24, č. 4, s. 203–228.
- HOWE, Samuel Gridley, 1838–1877. *Annual Report of the Trustees of the New-England Institution for the Education of the Blind, to the Corporation*. Online. Dostupné z: <https://www.perkins.org/archives/digitized-text-collections/digitized-perkins-annual-reports/>. [citováno 2024-03-05].
- HOWE, Samuel Gridley, 1875. Laura Bridgman and Oliver Caswel. *American Annals of the Deaf and Dumb*. Roč. 20, č. 2, s. 100–110.
- HRUBÝ, Jaroslav, 1999. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. ISBN 80-721-6096-6.

- JIRÁKOVÁ, Pavlína, 2014. *CHARGE syndrom*. Online. Alfabet.cz. Dostupné z: <https://www.alfabet.cz/dite-se-zdravotnim-postizenim/typy-zdravotniho-postizeni/charge-syndrom/>. [citováno 2024-03-06].
- KELLER, Helen, 1903. *The Story of My Life*. Doubleday, Page & Co.
- KOESTLER, Frances A., 2004. *The Unseen Minority: A Social History Of Blindness In The United States*. New York: AFB Press. ISBN 0-89128-896-1. Dostupné z: <https://www.afb.org/about-afb/history/online-library/unseen-minority>
- KRAHULCOVÁ, Beáta, 2002. *Komunikace sluchově postižených*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0329-2.
- LANGER, Jiří, 2014. Surdopedie. Speciální pedagogika osob se sluchovým postižením. In: *Přehled speciální pedagogiky: Rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, s. 65-85. ISBN 978-80-262-0602-6.
- LANGROVÁ, Iveta, 1998a. Dorozumívání s hluchoslepými – přehled komunikačních systémů a technik. *Speciální pedagogika*. Roč. 8, č. 1, s. 25–29.
- LANGROVÁ, Iveta, 1998b. Vymezení pojmu hluchoslepota. SONS, *Tyflopedické listy*. Online. Dostupné z: <http://www.brailnet.cz/sons/docs/tl98/studie4.htm> [citováno 2024-01-16].
- LORM, 2007. *Hluchoslepi mezi námi*. Online. Dostupné z: <https://centrumcarolina.cuni.cz/CC-139-version1-hluchoslepi.pdf>. [citováno 2024-03-05].
- LORM, 2015. *Společnost pro hluchoslepe*. Online. Dostupné z: <http://www.lorm.cz>. [citováno 2024-03-05].
- LUDÍKOVÁ, Libuše, 2000a. *Vzdělávání hluchoslepých I*. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-225-1.
- LUDÍKOVÁ, Libuše, 2000b. *Vzdělávání hluchoslepých II*. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-226-X.
- MCGINNITY, B.L, 2004. Laura Bridgman. In: *Perkins School for the Blind*. Online. Watertown, MA. Dostupné z: <https://www.perkins.org/laura-bridgman/> [citováno 2023-03-26].

- MCGINNITY, B. L.; SEYMOUR-FORD, J. a ANDRIES, K. J., 2004. Reading and Writing. *Perkins School for the Blind*. Online. Dostupné z: <https://www.perkins.org/archives/historic-curriculum/reading-and-writing/>. [citováno 2024-03-24].
- MONATOVÁ, Lili, 1996. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido. ISBN 80-859-3120-6.
- MRÁZOVÁ, Eva, 2017. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Online. Dostupné z: <http://www.euoinstitut.cz/wp-content/uploads/2017/05/Kapitoly-ze-speci%C3%A1ln%C3%AD-pedagogiky-Dr.-Eva-Mr%C3%A1zov%C3%A1.pdf> [citováno 2024-01-06].
- MUŽÁKOVÁ, Monika, 2006. *Aspekty integrace lidí se zrakovým postižením v zrcadle historie spolkové činnosti: rigorózní práce*: Praha, 2004. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. ISBN 80-902-0257-8.
- NELSON, Catherine a BRUCE, Susan M., 2016. Critical Issues in the Lives of Children and Youth Who Are Deafblind. Online. *American annals of the deaf (Washington, D.C. 1886)*. Roč. 161, č. 4, s. 406–411. ISSN 0002-726X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1353/aad.2016.0033>. [citováno 2023-11-26].
- NOVOHRADSKÁ, Hana, 2009. *Vybrané kapitoly z oftalmopedie*. Ostrava: Repronis s.r.o. ISBN 978-80-7368-731-1
- NUTTING, P. Bradley, 1987. *The Education of Laura Bridgman*. Yankee Pub.
- PÉČOVÁ, Martina, 2018. *Usherův syndrom – Jak souvisí se sluchem?* Online. Idětskýsluch.cz. Dostupné z: <https://www.idetskysluch.cz/sluchove-vady/priciny/doktorka-liskova-121/>. [citováno 2024-03-04].
- PELLANT, Arnošt; MICHÁLEK, Roman; MEJZLÍK, Jan a MEJZLÍKOVÁ, Eva, 2013. Hluchoslepota ze zdravotně-sociálního a legislativního pohledu. *Otorinolaryngologie a foniatrie*. Roč. 62, č. 3, s. 111–116.
- POKORNÝ, Pavel, 2014. *Netroubíte zbytečně?* Online. Lidovky.cz. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/ceska-pozice/netroubite-zbytecne.A140616_145056_pozice-tema_kasa. [citováno 2024-03-05].

- POTMĚŠIL, Miloň, 1992. *Prstová abeceda*. Praha: FRPSP.
- RICHARDS, Laura E. a HOWE ELLIOTT, Maud, 1915. *Julia Ward Howe, 1819–1910*. Boston and New York: Houghton Mifflin Company.
- RUMSEY, David, 2012. Atlas for The Blind 1837. Online. David Rumsey Map Collection. Dostupné z: <https://www.davidrumsey.com/blog/2012/5/21/atlas-for-the-blind-1837>. [cit. 2024-04-14].
- RYLATT, Carl, 2023. *Braille vs. Boston Line Type: How Design Can Truly Be Inclusive*. Online. PrintMag. Dostupné z: <https://www.printmag.com/socially-responsible-design/how-fdesign-can-be-inclusive/>. [citováno 2024-01-06].
- SAFFORD, Philip L. a SAFFORD, Elizabeth J, 2005. *Children with Disabilities in America: A Historical Handbook and Guide*. Greenwood. ISBN 0313331464.
- Samuel Gridley Howe, 1927. In: *Social Service Review*. The University of Chicago Press, s. 291–309. ISSN 0037-7961. Dostupné také z: <https://doi.org/10.1086/630251>.
- SMITH, David J. a ANTON, Mark R., 1997. Laura Bridgman, mental retardation and the question of differential advocacy. *Mental Retardation*. Roč. 35, č. 5, s. 398–401
- SMÝKAL, Josef, 1994. *Pohled do dějin slepeckého písma*. Česká unie nevidomých a slabozrakých; R&T.
- SMÝKAL, Josef, 2006. Tyflopédický lexikon jmenný. 2. vyd. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. Brno: Technické muzeum v Brně. ISBN 80-864-1330-6. Dostupné z: <https://www.apogeum.info/tlex/index.php>. [citováno 2024-30-03].
- SOURALOVÁ, Eva, 2023a. *Hluchoslepota*. Online. Šance Dětem. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/hluchoslepota>. [citováno 2024-03-04].
- SOURALOVÁ, Eva, 2023b. *Odborná pomoc a další formy podpory dítěte s hluchoslepotou*. Online. Šance Dětem. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/odborna-pomoc-dalsi-formy-podpory-ditete-s-hluchoslepotou>. [citováno 2024-03-04].
- STUCKEY, Amanda, 2018. Tactile Literacy. *Printing history*. S. 13-27. ISSN 0192-9275.

ŠPIČKOVÁ, Petra, 2022. *Komunikuje hlavně dotykem. Hluchoslepá dívka zvládá výuku ve škole i sport.* Online. ČT24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/regiony/komunikuje-hlavne-dotykiem-hluchoslepa-divka-zvlada-vyuku-ve-skole-i-sport-21091>. [citováno 2024-03-04].

ŠTĚRBOVÁ, Dana, 2006. *Hluchoslepota: lidé s ní a kolem ní.* 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1433-3.

TRENT, James W, 2013. *The manliest man.* University of Massachusetts Press. ISBN 1558499598.

VOJÁK, Václav, 2024. Historie. Online. Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené, Olomouc, Kosmonautů 4. Dostupné z: <https://www.sluch-ol.cz/o-skole/historie>. [cit. 2024-04-14].

VOLFOVÁ, Markéta, 2015. *Kochleární implantace u dětí s vrozenou hluchoslepotou.* Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova.

ZELENÁ, Helena, 2012. *Kongenitální zarděnkový syndrom.* Online. Medical Tribune. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/medicina/kongenitalni-zardenkovy-syndrom/>. [citováno 2024-03-04].

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 – Prstová abeceda pro jednu a pro dvě ruce, s. 14

Obrázek č. 2 – Lormova abeceda, s. 15

Obrázek č. 3 – Samuel Gridley Howe v roce 1833, s. 24

Obrázek č. 4 – Laura Bridgmanová a Sarah Wightová, s. 33

Obrázek č. 5 – Laura Bridgmanová v roce 1885, s. 34

Obrázek č. 6 – reliéfní mapa, s. 36

Obrázek č. 7 – písmo Boston Line, s. 40

Obrázek č. 8 – Zápis Laury Bridgmanové do jejího deníku, 1885, s. 41